

TASAVVUF KLASİKLERİ

EBÛ ABDURRAHMAN MUHAMMED ES-SÜLEMÎ [K.S]

TASAVVUFA GİRİŞ

[EL-MUKADDİME Fİ'T-TASAVVUF]

SEMERKÖND

Gavs-ı Sâni
Şeyh Seyyid
Abdülbaki
Elhüseyni (k.s.)
Hazretlerinin

Sadaka-i
Cariyesidir

SEMERKÖND
İstanbul, 2018

SEMERKÂND : 338

Tasavvuf Klasikleri: 17

yayin@semerkand.com

ISBN: 978-605-159-495-8

Yazar : Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî

Tercüme : Abdullah Suat Demirtaş

Editör : Eser Sazak

Dinî Tashih : Muhammed Emin Demiryent

Muhammed Danışman

Arapça Tashih : Adem Ürün

İmla Tashihi : Mehmet Günyüzlü

Kapak : Serhat Özalp

İç Tasarım : M. Vehbi Ümit

Baskı : Sistem Matbaacılık

Davutpaşa Cad.

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa/İstanbul

Tel: 0212 482 11 01

(yaygın dağıtım)

Ağustos 2018, İstanbul

1. Baskı

© Bu eserin tüm yayın hakları

Semerikand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.'ye aittir.

GENEL DAĞITIM

POZİTİF
DAĞITIM

TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esmâ Sokak. No. 3 Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Faks:** 0216 564 26 36 online satış: www.semerkandpazarlama.com

AVRUPA EROL Medien GmbH Kölner Str. 256 51149 Köln
Tel: 02203/369490 **Fax:** 02203/3694910 www.semerkandonline.de

EBÛ ABDURRAHMAN MUHAMMED es-SÜLEMÎ [K.S]

TASAVVUFA GİRİŞ

[el-MUKADDİME fi't-TASAVVUF]

TERCÜME

ABDULLAH SUAT DEMİRTAŞ

SEMERKÖND

ABDULLAH SUAT DEMİRTAŞ

1983 yılında Nevşehir’de doğdu. 2000 yılında Ürgüp Lisesi’nden mezun oldu. Ardından İstanbul’a geldi ve 2000-2006 yılları arasında burada İslâmî ilimleri klasik usulle tahsil ederek M. Süleyman Elkoca Efendi’den icâzetnâme aldı. Ardından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni bitirdi. Şu an Karabük-Sakarya Üniversitesi yüksek lisans eğitimine devam etmekte olan yazarımız Semerkand Araştırma Merkezi’nde tercüme ve telif çalışmalarına devam etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır. Ayrıca *Semerkand* dergisinde “Hâl Dili” bölümünü hazırlamakta olan yazarın *Hâlidiyye Risalesi*, *Hâl Dili 1/2*, *Kırk Hadis*, *el-Edeb fi’ d-Dîn: Müslümanların Edepleri*, *Evliyanın Dilinden Orucun Hikmetleri* ve *Evliyanın Dilinden Zekâtın Hikmetleri*, *Nefis Kusur ve Tedavileri*, *Minhâcü’l-Müteallim: Öğrencinin Rehberi* ve *Cevâmiu Âdâbi’s-Sûfiyye: Sûfilerin Ahlâkı* isimli tercüme ve telif eserleri yayınevimiz tarafından basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
İmam Sülemî'nin [k.s] Hayatı.....	11
Doğumu ve Nesebi.....	11
İlmî Hayatı.....	12
İlmî Seyahatleri	13
Hocaları	14
Talebeleri	15
Eserleri.....	15
İlmî Kişiliği.....	18
Tasavvufî Anlayışı	19
Tasavvufî Şahsiyeti ve Tesirleri	21
Vefatı.....	22
Eser Hakkında	23

**[el-Mukaddime fi't-Tasavvuf]
Tasavvufa Giriş**

1. Sûfîlerle Arkadaşlık	29
2. Muhabbet	32
3. Marifet	41
4. Tevekkül.....	49
5. Tevekkül Ehlinin Sıfatı	54
6. Kifayet Tevekkülünün Sevabı.....	59
7. Rıza	65
8. Fütüvvet.....	69
9. Sehâ/Cömertlik.....	74
10. Şefkat	84
11. Güzel Ahlâk Ve Tevazu	87
12. Güzel Ahlâk	94
13. Tavsiyeler.....	104
14. Tasavvufun Şartları	113

Bibliyografya	117
----------------------------	------------

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ÖNSÖZ

Bizleri ve her şeyi yoktan var eden, sayısız nimetler ihsan eden, varlığından haberdar eden, dünya ve ahiret saadetine ulaşmamız için bizlere peygamberler gönderen ve onların vârislerini tanımayı lutfeden yüce Rabbimiz'e sonsuz hamdû senâlar olsun. Allah'ın habibi, insanların en şerefli, hidayet rehberi peygamberimiz Hz. Muhammed'e, âline, ashabına ve onun yolundan hiç ayrılmadan ona tâbi olan müminlere sayısız salâtü selâm olsun.

Kuşkusuz Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi ve sellem], ömrünün sonuna kadar risâlet vazifesini en güzel şekilde ifa etmiş, bizlere sahip olduğu ilmi ve ahlâkı miras bırakmıştır. Bu mirasa sahip çıkan İslâm âlimleri, mutasavvıflar ve kâmil mürşidler daima insanlara doğru yolu göstermiş ve kıyamete kadar da göstereceklerdir.

Tasavvuf, İslâm'ın özüdür, güzel ahlâktır, İslâmî ilimlerin zirve noktasıdır. Rabbimiz'i tanımanın, Kur'an ve Sünnet'i en iyi şekilde yaşamamanın en güzel yoludur.

Eserimizin müellifi zâhirî ve bâtınî ilme sahip, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden ve tasavvuf yolunun önderlerinden Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî hazretleridir [kuddise sirruhû].

O, kitaplarıyla ve yetiştirdiği talebelerle Ehl-i sünnet ve tasavvuf yolunun savunucusu olmuştur. Bütün bu ilmî kişiliği ve çalışmalarıyla beraber ehl-i takva oluşu, Kur'an ve Sünnet'e uygun yaşayışı ve tasavvuf çizgisinde sürdürdüğü nezih hayatıyla insanlara rehberlik etmiştir.

Elinizdeki bu eser, İmam Gazâlî hazretlerinin [kuddise sirruhû] uzun bir araştırmadan sonra, "Allah'a ulaştıracak yolların en güzeli tasavvuf yoludur" dediği bu yolu, öz bir şekilde beyan etmek için veciz olarak hazırlanmış müstesna bir eserdir.

İmam Sülemî hazretleri bu güzel eserinde tasavvufun temel esaslarını âyet, hadis ve bu yolun büyüklerinin sözleriyle kısa ve öz olarak güzel bir üslupla açıklamış, gerçek sûfîyi tarif etmiş, kaçınılması gereken hareketlerden ve kişilerden bizi sakındırmıştır.

Biz de aslı Arapça olan bu değerli eseri, okuyucularımız istifade estin diye anlaşılır ve sade bir dille tercüme ettik. Daha çok eserin aslını muhafaza etmeye, verilmek istenen manayı, mefhumu aktarmaya özen gösterdik. Birçok nüshayla karşılaştırarak en uygun olan manayı vermeye gayret ettik. Daha çok istifade edilmesi ve

daha rahat anlaşılması için, âyetlerin sûre ve numaralarını belirttik, hadisleri tahriç edip hadis kaynaklarındaki yerlerini gösterdik. Eser üzerinde yer yer dipnot çalışması yaptık. Eserin sonunda tercümede istifade edilen kaynakları verdik. Yine daha rahat okunması ve takip edilebilmesi için konuya uygun ara başlıklar ekledik.

Bu önemli eserin çevrilmesini bize nasip eden yüce Mevlâmız'a sonsuz hamd ve şükürler olsun. Bu çalışmaya vesile olan değerli büyüklerimizden Allah razı olsun. Eserin hazırlanmasında ve okuyucularımıza sunulmasında yardımcı olan ve emeği geçen herkese özellikle teşekkürü bir borç biliriz. Temennimiz bu çalışmanın hepimize faydalı olmasıdır. Düsturumuz şudur: Çalışmak bizden, başarı ve hidayet yüce Mevlâmız'dandır.

Âlemlerin Rabb'i yüce Allah'a hamdolsun.

A. Suat Demirtaş

İMAM SÜLEMÎ'NİN [k.s] HAYATI

Doğumu ve Nesebi

Tam adı Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Musa es-Sülemî el-Ezdî en-Nîsâbûrî es-Sûfî'dir. 325 (937) yılında takva ve tasavvuf ehli bir ailede Nîşâbur'da dünyaya gözlerini açtı. Baba tarafından Ezd kabilesine mensup olduğundan "Ezdî", anne tarafından Süleym kabilesine mensup olduğundan "Sülemî" nisbelerini alır. Ancak daha çok Sülemî nisbesiyle anılır.

Babası Hüseyin b. Musa [rahmetullahi aleyh] zâhid, takva sahibi ve âlim bir zattır. Ebû Bekir eş-Şiblî ile görüşmüş, İbn Münâzil ve Ebû Ali Sekafî [kuddise sirruhüm] gibi sûfîlerin sohbetine katılmıştır.

Abdurrahman-ı Câmî [kuddise sirruhû], İslâm âlimlerini ve velileri anlatan *Nefehâtü'l-Üns* isimli eserinde İmam Sülemî hazretlerinin çok büyük bir âlim ve mutasavvıf

olduğunu, onun doğumu üzerine babasının çok sevindiğini ve bütün malını tasadduk ettiğini zikreder. Ayrıca babasına, “Oğlun oldu diye bütün malını Allah yolunda dağıttın, ona bir şey bırakmadın” denildiğinde, “Eğer oğlum iyi bir insan olursa, iyilerin kefilisi ve yardımcısı Allah Teâlâ’dır. Yok, eğer bozguncu biri olursa hiç olmazsa eline fesat aleti vermemiş olurum” dediğini nakleder.

Nîşâbur’un âlim ve sûfîlerinden Ebû Amr İbn Nüceyd’in kızı olan annesi de zühd ve takva sahibi bir hanımdır. Babasının vefatı üzerine anne tarafından dedesi olan İbn Nüceyd [rahmetullahi aleyh] ve ilk tasavvuf eserlerinden *el-Lüma*’ın müellifi Ebû Nasr Serrâc [rahmetullahi aleyh] gibi sûfîlerden faydalanır. Dedesinin, İbrahim b. Muhammed Nasrâbâdî’den [kuddise sirruhû] hırka giydiği nakledilir. Bununla birlikte Ebû Sehl es-Su’lûkî’den de [rahmetullahi aleyh] hırka giydiği rivayetler arasındadır.

Servet sahibi olan İbn Nüceyd [rahmetullahi aleyh] vefat ettiğinde, servetinin önemli kısmı İmam Sülemî hazretlerine kalır. Bu servet sayesinde geçim sıkıntısı çekmez ve kendisine büyük bir kütüphane kurar. Daha küçük yaşlarda ilim öğrenmeye başlar.

İlmî Hayatı

İmam Sülemî [kuddise sirruhû] ilim öğrenmeye daha küçük yaşlarda başlar. İlk terbiye ve derslerini ailesinde almaya başlayan İmam Sülemî, babasının vefatı üzerine âlim ve sûfîlerden olan dedesi İbn Nüceyd hazretlerinden ders almaya ve onunla beraber ilim meclislerine katılmaya devam eder.

Öncelikle Ebû Abdurrahman es-Sülemî [kuddise sirruhû] âdet olduğu üzere Nîşâbur'da ilim öğrenmeye başlar. Burada ilim öğrenmeye başlayan çocuklar gibi öncelikle Kur'ân-ı Kerîm ve Arapça şiirler ezberler, Arapça öğrenir. Kaynaklarda onun ilk defa sekiz yaşında iken 333 (944-45) yılında hocası Ebû Bekir Sabğî'den [rahmetullahi aleyh] hadis dersi almaya başladığı bahsedilir. Ayrıca Sabğî'den, Esam'dan ve Ebû Abdullah b. Erham'dan [rahmetullahi aleyhim] kendi yazısıyla öğrendiklerini yazdığı nakledilir. Böylece müellifimiz daha küçük yaşlardan itibaren sahalarında ehliyetli kimselere talebelik yaparak şer'î ilimleri iyice öğrenir. Daha genç yaşlarda eserler kaleme almaya başlar.

İlmî Seyahatleri

İmam Sülemî [kuddise sirruhû] Nîşâbur'da değerli âlimlerden ders almakla yetinmez ve daha çok ilim öğrenmek için seyahatlere çıkar. İlk seyahatini şöyle anlatır:

“Dedem Ebû Amr İbn Nüceyd [rahmetullahi aleyh] vefat ettiğinde annemden başka vârisi olmadığından geride bıraktığı servet bize kaldı. Muhaddis ve zamanın büyük mutasavvıfı olan Ebü'l-Kasım Nasrâbâdî'nin hac için hazırlık yaptığını öğrenince onunla beraber gitmek için annemden izin istedim. Onun izni üzerine köydeki dedemden kalan arsanın bir kısmını da satarak 366 (976-77) senesinde hac yolculuğuna çıktım. Annem bana çıkmadan önce, 'Beytullah'a gidiyorsun, yaptıklarına dikkat et. Her an seninle birlikte bulunan omuzlarındaki kirâmen

kâtibîn melekleri, yarın kendisinden utanacağın bir işi senin aleyhine yazmasınlar' diye tavsiyelerde bulundu.”

İmam Sülemî hazretleri, bu yolculukta hangi beldeye gitseler şeyhi Ebü'l-Kasım Nasrâbâdî hazretlerinin [kuddise sirruhû] kendisine, “Bizimle gel, hadis dinleyeceğiz” dediğini zikreder.

Daha sonra Irak, Rey, Hemedan, Merv ve Hicaz'a seyahat ederek buradaki âlimlerle görüşür ve pek çok âlimden ilim öğrenir. Dârekutnî, Hâkim en-Nîsâbûrî ve Muhammed b. Ali Kaffâl [rahmetullahi aleyhim] gibi âlimlerden hadis ve fıkıh okur.

Hocaları

Seksen küsur yıl bereketli bir hayat süren İmam Sülemî [rahmetullahi aleyh] memleketinde olduğu gibi seyahatlere de çıkarak sahalarında ehil olan muhaddis, mutasavvıf, müfessir ve fakih olan birçok âlimden ilim öğrenir ve ders alır. Bütün hocalarını saymak mümkün olmadığından bazılarının isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

Ebû Amr İsmail b. Nüceyd b. Ahmed b. Yusuf es-Sülemî en-Nîsâbûrî (v. 366/976)

Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî et-Taberânî (v. 360/970)

Ebû Bekir Muhammed b. Davud b. Süleyman en-Nîsâbûrî (v. 342/953)

Ebû Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed el-Mukrî ed-Dârekutnî (v. 385/995)

Ebü'l-Kasım İbrahim b. Muhammed en-Nasrâbâdî
(v. 367/978)

Ebü Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Yahya
es-Serrâc (v. 378/988) [rahmetullahi aleyhim]

Talebeleri

Çok değerli âlimlerden ders alan müellifimiz, aynı
şekilde çok değerli âlimler, talebeler ve müridler yetiştiri-
rir. Onlardan bazıları şunlardır:

Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik Kuşeyrî en-
Nîsâbûrî (v. 465/1072)

Ebü Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muham-
med Hâkim en-Nîsâbûrî (v. 403/1012)

Ebü Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak
el-İsfahânî (v. 430/1038)

Ebü Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Bey-
hakî (v. 458/1066)

Ebü Salih Ahmed b. Abdülmelik b. Ali b. Ahmed en-
Nîsâbûrî el-Kirmânî (v. 470/1077)

Ebü Abdullah Kasım b. Fazl b. Ahmed es-Sekafî
el-İsfahânî (v. 489/1095)

Ebü Saîd-i Ebü'l-Hayr (v. 440/1049) [rahmetullahi aleyhim]

Eserleri

Daha genç yaşlarda kitap yazmaya başlayan müel-
lifimizin yüzlerce eser kaleme aldığı nakledilir. Haşşâb

[rahmetullahi aleyh], onun 350 senelerinde kitap tasnifine başladığını; tasavvufa dair 700 cüz, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] hadislerine, meşâyihe ve daha başka alanlara ait 300 cüz tasnif ettiğini ve tasniflerinin kabul gördüğünü zikreder. Kaynaklarda yüzden fazla eseri olduğu dile getirilen müellifimizin eserlerinin çoğu maalesef günümüze ulaşmamıştır. Onun eserleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de çeşitli ilimlerin ve özellikle tasavvufun en değerli kaynaklarından kabul edilir. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

1. *Tabakâtü's-Sûfiyye* (Günümüze ulaşan ilk sûfî tabakat kitabıdır).

2. *Hakâiku't-Tefsîr* (Sahasında yazılan ilk tasavvufî tefsirlerden biridir).

3. *Risâletü'l-Melâmetiyye*.

4. *Kitâbü'l-Fütüvve* (Yazılan ilk fütüvvet kaynak kitaplarından biridir).

5. *Risâle fî Galatâti's-Sûfiyye*.

6. *Zikrû'n-Nisveti'l-Müteabbidâti's-Sûfiyyât*.

7. *es-Suâlât*.

8. *Uyûbü'n-Nefs ve Müdâvâtühâ* (Nefis Kusur ve Tedavileri ismiyle tercüme edilerek Semerkand Yayınları tarafından neşredilmiştir).

9. *Âdâbü's-Suhbe ve Hüsnu'l-Uşre*.

10. *Beyânü Ahvâli's-Sûfiyye*.

11. *Menâhicü'l-Ârifin*.

12. *Kitâbü'l-Erbaîn fi't-Tasavvuf/Kitâbü'l-Erbaîn li's-Sûfiyye.*

13. *Cevâmiu Âdâbi's-Sûfiyye* (Sûfîlerin Ahlâkı ismiyle tercüme edilerek Semerkand Yayınları tarafından neşredilmiştir).

14. *Derecâtü'l-Muâmelât.*

15. *Derecâtü's-Sâdıkîn.*

16. *Sülûkü'l-Ârifîn.*

17. *Mes'eletü Derecâtî's-Sâlihîn.*

18. *Mes'eletü Sıfati'z-Zâkirîn ve'l-Mütefekkirîn.*

19. *Nesîmü'l-Ervâh.*

20. *el-Mukaddime fi't-Tasavvuf* (Elinizdeki tercümesini sunduğumuz eser).

21. *Âdâbü'l-Fakr ve Şerâituh.*

22. *Târîhu's-Sûfiyye.*

23. *Âdâbü's-Semâ'.*

24. *Kelâmü'ş-Şâfiî fi't-Tasavvuf.*

25. *Beyânü Zeleli'l-Fukarâi ve Mevâcibü Âdâbihim.*

26. *Mihanü's-Sûfiyye.*

27. *ez-Zühd.*

28. *el-Fark beyne İlmi'ş-Şerîati ve'l-Hakîka.*

29. *er-Red alâ Ehli'l-Kelâm.*

30. *Vasiyye.*

31. *Âdâbü't-Teâzî.*

32. *Sünenü's-Sûfiyye.*

33. *Târîhu Ehli's-Suffe.*

34. *el-İstişhâdât.*

35. *el-İhvetü ve'l-Ehavâtü mine's-Sûfiyye.*

36. *Emsâlü'l-Kur'ân.*

37. *Makâmâtü'l-Evliyâ.*

38. *Kitâbü's-Semâ'.*

39. *Hadîsü's-Sülemî.*

İlmî Kişiliği

İmam Sülemî [kuddise sirruhû] zâhirî ve bâtınî ilme sahip büyük bir İslâm âlimidir. Kitaplarıyla ve yetiştirdiği talebelerle Ehl-i sünnet ve tasavvuf yolunun savunucusu olmuştur. Bütün bu ilmî kişiliği ve çalışmalarıyla beraber ehl-i takva oluşu, Kur'an ve Sünnet'e uygun yaşayışı ve tasavvuf çizgisinde sürdürdüğü nezih hayatıyla Allah'ın veli kullarından kabul edilir.

O yaşadığı dönemde ilim ve devlet adamları tarafından takdir edilmiş ve günümüze kadar da takdir edilerek eserlerine önem verilmiş büyük bir İslâm âlimi ve mutasavvıftır.

Devrinin şeyhü'l-meşâyihi olarak tanınan Ebû Abdurrahman Sülemî'nin [kuddise sirruhû], yazdığı eserlerden anlaşıldığı üzere tasavvuf yönü ağır basar. Bununla birlikte yazdığı eserler ve yetiştirdiği talebeler onun büyük muhaddis, müfessir, tarihçi ve fakih olduğunu gösterir.

İslâm âlimleri onun takva ehli çok büyük bir âlim, sûfî, muhaddis ve müfessir olduğunu kabul eder.

Onun bu alanlarda büyük bir âlim olduğunu kabul eden İslâm âlimlerinden bazılarının görüşleri:

Büyük hadis imamı, aynı zamanda İmam Sülemî'nin [kuddise sirruhû] talebesi olan Ebû Abdullah el-Hâkim [rahmetullahi aleyh] onun hakkında,

“Eğer o veli değilse yeryüzünde Allah için hiçbir veli yoktur. O semâî çok olan itkan sahibi biri olup tasavvuf ve hadis evinde yetişmiş bir zattır” der.

Muhammed b. Cafer el-Kettânî [rahmetullahi aleyh] ise, onun keramet sahibi bir veli ve hadiste sika/güvenilir olduğunu söyler.

Zehebî [rahmetullahi aleyh] ise onu, “İmam, hafız, muhaddis, şeyhü'l-meşâyih, tasnif ettikleri makbul, şeyh-i Horasan” sözleriyle niteler.

Tasavvufî Anlayışı

Tasavvufun Nîşâbur'daki en önemli temsilcilerinden biri olan İmam Sülemî [kuddise sirruhû], yaşadığı bu hassas ve karışık dönemde tasavvufun İslâm'a uygun olduğunu savunur ve hurafelerden temizleyip selefin açıkladığı üzere muhafaza etmeye çalışır. O, Ehl-i sünnet'e bağlı, takva ehli büyük bir mutasavvıftır. Hocası Ebû Nasr Serrâc [kuddise sirruhû] gibi tasavvufun ve sûfîler yolunun, Kur'an ve Sünnet'e bağlı olduğunu savunur. Ayrıca tasavvufun esasının Kitap ve Sünnet'e uymak, bid'at ve nefsin kötü arzularını terketmek, meşâyih'e hürmet etmek, halkın özürlerini kabul etmek ve virde devam etmek olduğunu söyler.

Talebesi ve *Hilyetü'l-Evliyâ* müellifi Ebû Nuaym el-İs-fahânî [rahmetullahi aleyh], onun tasavvufî anlayışını şöyle zikreder:

“Bazı cahiller tarafından asıl amacının dışına saptırılmaya çalışılan tasavvufu, ilk dönemlerinde olduğu gibi hurafelerden temizleyip sünnet üzere selef-i sâlihînin açıkladığı şekilde muhafaza etmeye çalışan inayet sahibi âlimlerden biri de İmam Sülemî'dir [rahmetullahi aleyh]. O, karşılaştığım büyük âlimlerden biridir. Selef-i sâlihîn ahlâkı üzere olup onları dosdoğru takip eden bir âlimdir. Bu taifenin yiyici ve vurguncu cahillerinden yüz çeviren, yanlışları asla kabul etmeyen biridir. Bu yolun hakikati Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] harfiyen uymak, sonra da muhakkik sûfilere, muhaddislere ve fakihlere tâbi olmaktır.”¹

Nîşâbur mektebinde yetişen mutasavvıf âlimler ve hocaları gibi kendisi de eserlerinde daha çok sûfilerin sözlerini olduğu gibi nakleder ve kendi görüşlerine çok az yer verir.

Ayrıca Nîşâbur mektebinin fütüvvet ve melâmet özellikleriyle tanınan bir merkez olduğu, İmam Sülemî hazretlerinin de [kuddise sırruhû] bu mektebin iyi bir temsilcisi olduğu, fütüvvet ve melâmet konularında yazdığı risalelerden daha iyi anlaşılır.

Kısacası onun tasavvuf anlayışında İslâm hükümlerinin, Kur'an ve Sünnet'in dışına çıkmak yoktur.

¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/25.

Tasavvufî Şahsiyeti ve Tesirleri

İmam Sülemî zâhirî ilimlere sahip olduğu gibi bâtinî ilimlere de sahip, mutasavvıf büyük bir mürşiddir. Hadis, tefsir ve tarih gibi alanlarda birçok eser yazan müellifimiz, tasavvuf yönünün daha ağır bastığı, daha çok tasavvuf ve sûfîler hakkında eserler yazdığı kaynaklarda zikredilir.

Ebû Abdurrahman es-Sülemî hazretleri, babası ve dedesi tasavvuf ehli olmaları hasebiyle kendisi de tasavvufî bir çevre içerisinde yetişir. Dedesi İbn Nüceyd'in [rahmetullahi aleyh], Ebû Nasr Serrâc [rahmetullahi aleyh] gibi sûfîlerden faydalandığı ve büyük veli Şeyh Ebü'l-Kasım İbrahim b. Muhammed en-Nasrâbâdî'den [kuddise sirruhû] hırka giydiği nakledilir. Müellifimiz de dedesi gibi birçok tasavvuf ehli âlimden ders alıp zâhirî ve bâtinî ilimlerde onlardan istifade eder.

Tasavvufun yanı sıra zâhirî ilimleri de iyi bilen İmam Sülemî [kuddise sirruhû] bir taraftan sûfîler ve tasavvuf hakkında eserler kaleme alırken bir taraftan da Nîşâbur'daki zâviyesinde irşad faaliyetlerini sürdürür. Sohbetine birçok âlim ve insan katılır. Çok sayıda mürid yetiştirir. Onun sohbetine katılıp ondan hırka giyen âlimler arasında Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr, Abdülkerim el-Kuşeyrî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Abdurrahman el-Cüveynî ve hadis âlimi Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî [rahmetullahi aleyh] gibi meşhur mutasavvıf ve âlimler vardır.

O, İslâm âlimlerinin ve mutasavvıfların çoğunun kabul ettiği tasavvuf yolunun önderlerindendir. Onun çok büyük bir mutasavvıf âlim ve veli bir zat olduğunu haber veren İslâm âlimlerinin bazıları şunlardır:

Hatîb el-Bağdâdî [rahmetullahi aleyh] onun hakkında şunları söyler:

“Kendi memleketinde onun kadri büyüktür ve mu-tasavvıflar arasında yüksek mevkii vardır. Aynı zamanda büyük bir hadis âlimidir.”

Tasavvuf yolunun büyüklerinden olan talebesi ve *er-Risâle* kitabının müellifi Abdülkerim el-Kuşeyrî [kuddise sirruhû] onu “çağının eşsizi” olarak vasıflar.

Abdulgâfir el-Fârisî [rahmetullahi aleyh] onu şu sözleriyle tanıtır:

“Sülemî zamanının tarikat şeyhiydi. Hakikat ilimle-riyle tasavvufî marifetleri bir araya getirmeye muvaffak olmuştur. Büyük hadis hafızları kendisinden hadis riva-yet etmişlerdir.”

Abdulgâfir b. İsmail [rahmetullahi aleyh] ise onun hak-kında şöyle der:

“O, zamanındaki tasavvufun ulusu olup hakikat ilimlerini ve tasavvuf yolunu bilme konusunda muvaffak kılınmış biriydi.”

Bütün bu İslâm âlimlerinin sözlerine baktığımızda onun büyük bir İslâm âlimi, büyük bir veli ve sûfî oldu-ğunu öğreniyoruz.

Vefatı

Seksen küsur sene yaşayan, ömrünü ilim öğren-me, öğretme, İslâm'ı anlatma ve kitap telif etme yolun-da geçiren müellifimiz bereketli bir ömür sürer. İmam Sülemî [kuddise sirruhû] 412 yılının Şaban ayında (Kasım

1021) Hakk'ın rahmetine kavuşur. Hatîb el-Bağdâdî (v. 463/1071), onun kabrinin Nîşâbur'da sûfîler için yaptırılan bir zâviyede bulunduğunu ve birçok kimse tarafından ziyaret edildiğini zikreder.

Eser Hakkında

Eserin Ebû Abdurrahman es-Sülemî'ye [kuddise sirruhû] nispeti konusunda herhangi bir tereddüt yoktur. Eserde ilk dönem zâhid ve mutasavvıfların sözlerine yer verilmesi, tasavvuftan bahseden ilk eserlerden biri olması ve yazarın bu döneme yakın tarihte yaşaması esere ayrı bir değer katmaktadır. Ayrıca müellifimizin, ilk dönem tasavvuf yolunun büyüklerinden ve müelliflerinden olması, günümüze ulaşabilen en eski sûfî tabakat kitabı olan *Tabakâtü's-Sûfiyye* ve yazılan ilk tasavvufî tefsirlerden biri olan *Hakâiku't-Tefsîr* gibi daha birçok önemli tasavvufî eserlere sahip olması, kitabın önemini daha da artırmaktadır.

İmam Sülemî, bu eserinde İslâm'ın emrettiği bazı temel faziletlerden, müminin sahip olması gereken temel vasıflardan ve güzel ahlâktan bahseder. Diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da konuyu bölümlere ayırır, konuyla ilgili âyet-i kerime ve hadis-i şerif ile sahâbe-i kirâmın, zühd ehli tâbiîn âlimlerin ve ilk dönem mutasavvıfların sözlerini nakleder. Gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapar ve kendi görüşlerine yer verir. Verdiği bilgilerin Kur'an ve Sünnet esaslarına uygun olmasına özen gösterir. Tasavvufî hakikatleri kısa ve öz bir şekilde aktarmaya çalışır.

Tasavvuf yolunu öğrenmek isteyen kimselere bu yolun en önemli esaslarından bahseder. Kitabı on dört bölüme ayırır ve sırasıyla şu konuları kendi üslubuyla açıklar: Sûfîlerle arkadaşlık, muhabbet, marifet, tevekkül, tevekkül ehlinin sıfatı, kifayet tevekkülünün sevabı, rıza, fütüvvet, cömertlik, şefkat, güzel ahlâk ve teva-zu, mekârimü'l-ahlâk/güzel ahlâk. Son iki bölümde ise vesâyâ/tavsiyeler ve tasavvufun şartlarını zikreder.

Eserin tam ismi *el-Mukaddime fi't-Tasavvuf ve Hakîkatuhû*'dür. Eser matbudur ve aslı Arapça'dır. Risâle, Sülemî hazretlerinin eserlerinin toplandığı *Mecmûatü Âsâri Ebî Abdîrrahman Sülemî* isimli kitabın içerisinde yer almaktadır. Tahkikini Hüseyin Emin yapmıştır, yaklaşık yetmiş sayfadır.

Diğer nüsha ise tahkikini Yusuf Zeydân'ın yapmış olduğu nüshadır. Elimizde bulunan baskının biri 1999 yılında, Beyrut'ta, Dârü'l-Cîl tarafından basılmış ve doksan altı sayfadır. Diğer baskı ise 1986 yılında, Kahire'de, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye tarafından 137 sayfa olarak neşredilmiştir.

Yusuf Zeydân'ın ifadesiyle kitabın tek yazma nüshası İskenderiye Belediyesi Kütüphanesi'nde (Tasavvuf 2822/d.) bulunmaktadır ve otuz dört sayfadır. Ölçüsü 20 x 15'tir. Birinci sayfa 21 satırdır, bir satır yaklaşık 10 kelimedir. Bununla birlikte uygun hâmişi mevcuttur. Yazmanın durumu iyidir.

TASAVVUFA GİRİŞ

[el-MUKADDİME fi't-TASAVVUF]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bütün hamdler, âlemlerin Rabb'i Allah'a mahsustur. Güzel sonuç yalnız müttakiler içindir, düşmanlık ise ancak zalimler üzerinedir. Salât ve selâm, Efendimiz Muhammed'e, bütün âl ve ashabının üzerine olsun.

1. SÛFİLERLE ARKADAŞLIK

Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Sûfîlerle arkadaşlık yapacak kimse, onlarla nefsi, kalbi ve mülkü yok sayarak² arkadaşlık yapsın. Zira her kim nefsinin hazlarından bir şeye bakarsa, bu, onu asıl maksadına ulaşmaktan alıkoyar.”

İbrahim b. Edhem [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ârif³ olan fakîrlerle⁴ arkadaşlık etmek, kişiyi âriflerin makamına ulaştırır.”

2 Bunları hesaba katmadan, varlık davasında bulunmadan.

3 **Ârif:** Arapça, “irfan sahibi” anlamındadır. Allah’ı gerçekten bilen kimse-
lere denir. Âlim gibi, bilen manasına gelse de ondan farklıdır. Âlim, ilmi
bir tahsil ve çalışma sonucu elde eder. Ârif ise, irfana ilham ve hal ile ula-
şır. Cenâb-ı Hakk’ı keşif ve müşahede yoluyla bilen kişidir. Bu bakımdan
ümmî bir insan da ârif olabilir, ona ancak âlim denilmez. Ârifler için, ehl-i
yakîn, ehl-i din, veli ve genel olarak “ârif-i billah” tabiri kullanılır.

4 **Fakîr:** Arapça, “muhtaç, yoksul, mala ihtiyacı olan kişi” demektir. Ta-
savvufta ise fakîr, fenâ fillâh makamındadır. Kişinin kendinde gördü-
ğü her şeyi, kendinden değil, Allah’a ait ve Allah tarafından olduğunu
bilmesi ve bu bilinci kuvvetle taşır hale gelmesidir. Bu mertebeye
“fenâ fillâh” denir. Sâlik, bu durumda kendinde dünyevî ve uhrevî bir
vücut (varlık) görmez. Fakîr kendisinin Allah Teâlâ tarafından yönetil-
diğini, ihtiyacının O’nun tarafından karşılandığını, O’ndan başkasının
elinde bir şey olmadığını bilir.

Ahmed b. Abdullah Şervînî [rahmetullahi aleyh] hakkın-
da şöyle nakledilir:

Ebû Bekir b. Danyâl Ermûnî [rahmetullahi aleyh] onu rü-
yasında görür ve ona sorar:

- Hangi amelleri daha faydalı buldun?

- Tevhidden sonra fakîr (fakr ehli) zatlarla arkadaşlık
yapmaktan daha faydalı bir amel bulmadım.

- Peki, hangi ameller daha zararlıdır?

- Sûfîler hakkında ileri geri konuşmak. Çünkü onlar
bana iyilikte bulunmasalardı ben helâk olanlardan olur-
dum. Onları tanımadan önce onlar hakkında söylediğim
ileri geri sözler neredeyse amellerimi yok edecekti. Fa-
kat onları tanıma şerefiyle bu durumdan kurtuldum.”

İbrahim b. Şeybân'ın [rahmetullahi aleyh] şöyle dediği
söylenir:

“Biz ‘benim ayakkabım, benim kırbam’ diyen kim-
selerle arkadaşlık yapmazdık.”

Cüneyd-i Bağdâdî'nin hocası Ebû Ahmed Kalânîsî
[rahmetullahi aleyhimâ] şöyle demiştir:

“Basra'da fakirlerin (fakr ehli salihlerin) bulunduğu
bir topluluğun içine girdim. Bana ikramda bulundular ve

Fakr: Arapça, “fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık” gibi manaları ifade eder. Varlıktan kurtulup, Allah'ta fâni olmaktır. Fakr, şerefli bir makamdır. Mutasavvıflara, fukara adı verilir. Zira onlar, mülklerden kendilerini boşaltmışlar, yani içlerinde mal-mülk sevgisi bırakmamışlardır. Fak-
rın hakikati, kulun her şeyin gerçek sahibinin Allah Teâlâ olduğunu bilmesi ve O'ndan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır.

hürmet ettiler. Bir gün onlara, 'İzârim (elbisem) nerede?' dedim. Bu sebeple onların gözünden düştüm."

İbrahim b. Müvelled [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

"Bir defasında Tartûs beldesine girdim. Bana bir cemaatin evde toplandığı söylendi. Ben de onların yanına girdim. Orada on yedi fakir (sûfî) gördüm hepsi de bir kalp (niyet) üzereydiler."

Ebû Said Harrâz [rahimehullah] şöyle demiştir:

"Elli sene sûfîlerle arkadaşlık yaptım. Ancak aramızda herhangi bir ihtilaf vâki olmadı. Kendisine,

- Bunun sebebi nedir, diye sorulması üzerine şu cevabı verdi:

- Zira ben, nefsimin kusurlarıyla meşgul oluyordum."⁵

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ ile dostluğun ancak O'nun emirlerine muvafakat etmek⁶, insanlarla arkadaşlığın onlara nasihat etmek ve samimi davranmak, nefisle arkadaşlığın ona muhalefet etmek, şeytanla ise onunla muharebe etmek üzere olsun."⁷

5 Nefsimi terbiye etmekle, vazifelerimle ve kendi kusurlarımı düzeltmekle meşgul oluyordum.

6 Emirlerine uymak ve takdirine razı olmak.

7 Bazı nüshalarda bu kısımdan sonra tövbe ve inâyet bölümü vardır. Müellif tövbe ve inâyeti âyetlerle şöyle beyan etmiştir:

Tövbeye gelince; şüphesiz tövbe methi gerektirir. Nitekim Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur:

2. MUHABBET

Ebü'l-Kasım en-Nasrâbâdî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Muhabbet ve mihnet birbirine yakın iki lafızdır. Öyleyse muhabbet ve mihnet gözüyle mihnet nedir? Muhib (seven) kimsenin, mihnete muhabbet gözüyle bakması gerekir ki onun için muhabbet sahih olsun. Onlardan birine şu beyti okudum:

“Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever” (Bakara 2/222). Nefsin tabiatına, hevâsına uymaya gelince; bu da cezayı gerektirir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Siz ve Allah’ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz” (Enbiyâ 21/98).

İnâyete gelince; o da Hz. Muhammed’e [sallallahu aleyhi vesellem] mahsustur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir” (Âl-i İmrân 3/31). Kuşkusuz inâyet insanı Allah’a yaklaşırtır. Nitekim âyet-i kerimede Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Sonra (Muhammed’e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı” (Necm 53/8).

*Bir sır vardır ki sevenler arasında,
Ne bir söz ne de bir kalem ifşa edemez onu halka.”*

Hubb الحب (sevgi) iki harftir. “Hâ-حاء” ve “bâ-باء” harfleridir. “Hâ” harfi “rûh-الروح” kelimesinin son harfidir. “Bâ” harfi ise “beden-البدن” kelimesinin ilk harfidir. Seven kimse bedensiz ruh ve ruhsuz beden olur. Muhabbet hariç her şey için bir ibare⁸ vardır. Kuşkusuz muhabbet için tam açıklayıcı bir ibare yoktur. Çünkü o ibarelere sığmayacak kadar latif ve yücedir. Bu sebeple Allah Teâlâ melekleri hizmet, cinleri kudret, şeytanları lânet ve ârifleri de muhabbet için yaratmıştır. Muhabbet ateştir, odunu ise sevenlerin ciğerleridir. Havf (korku) ateş, sevgi ise nurdur. Ateş asla nursuz olmaz.

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] anlatıyor:

“Bir keresinde bir çocuğun ihtiyar birine vurduğunu gördüm. İhtiyar ise gülüyordu. Ona,

- Niçin gülüyorsun, dedim. Şöyle cevap verdi:

- Nasıl gülmeyeyim! Onun eli benim ruhum, kırbacı ise kalbim, onun yaşayışı benim yaşayışım (yani onu yetiştiren ve bu duruma sebep olan benim), o halde nasıl kendimi kendime şikâyet ederim!”

Şairin biri şu beyitleri söylemiştir:

*Aramızdaki mektuplarla yetindiğimizde,
Ne sen mâşuksun ne de ben âşık.
Aşkta fedakârlık ve vuslat tam olmayınca,
Aşk boş olmuştur bu ikisi olmadıktan sonra.*

⁸ Tam bir ifade, şerh, yorum, söz, açıklama.

Ebü'l-Hasan Semnûn [rahmetullahi aleyh] şöyle nakleder:

“Komşularımız arasında câriyesi olan bir adam vardı. Adam ona müptela olmuş ve onu aşırı seviyordu. Câriye bir gün hastalandı. Adam da ona çorba yapmak için kalktı. Bir ara adam tencereyi karıştırırken câriye ‘âh’ dedi. Bunun üzerine adamın aklı başından gitti ve elinden de kepçe düştü. Adam (bu halde farkında olmadan) iyice parmakları yanana kadar eliyle çorbayı karıştırmaya başladı. Bunun üzerine câriye adama,

- Sen ne yaptın, dedi. Adam da ona şu cevabı verdi:
- Bu senin ‘âh’ sözünün sonucudur.”

Muhammed Davud el-İsfahânî [rahmetullahi aleyh] şu beyitleri söylemiştir:

*Haset ediyorum anne ve baban sana bakınca,
Üstelik seninle konuşmaya başlayınca,
Temenni ettim gözlerimi ödünç almalarını,
Ve benim gözümle dikkatlice seni izlemelerini.*

Muhammed b. Abdullah Bağdâdî'den [rahmetullahi aleyh] şöyle nakledilir:

“Basra'da yüksek bir damın üzerinde bir genç gördüm. Damdan insanlara bakıp şöyle sesleniyordu:

- Kim aşktan ölmek istiyorsa işte böyle ölsün. Dikkat edin ölümsüz aşta hayır yoktur.

Sonra kendisini yere bıraktı. İnsanlar da onu cansız yerden kaldırıp taşıdılar.”

Bir beyitte şöyle denmiştir:

*Sabırda yarıştı ve onunla sabırdan yardım istedi,
Seven kimse, sabra “sabret” diye seslendi.*

Sûfîlerden biri şöyle demiştir:

“Muhabbetteki sabır, sabrın sıdkını terketmektir.
Çünkü muhabbetteki sabır, muhabbeti mahvetmektir.
Muhabbetteki sabrı terketmekse sabrın sıdkıdır.”

Başka bir beyitte şöyle denmiştir:

*Senden uzak olmaya karşı sabretmenin âkîbetleri
kınanmıştır,
Diğer şeylere karşı sabretmekse övülmüştür.*

Ebü'l-Feth [rahmetullahi aleyh] anlatıyor:

“Vefat etmeden önceki hastalığında bir gün Ebû Bekir Şiblî'nin [rahimehullah] yanına girdim ve ona,
- Sana tabip getireyim mi, dedim. O da,
- Nasıl doktorumu doktoruma şikâyet edebilirim ki?
Kuşkusuz başıma gelen şey doktorumdandır, cevabını verdi.

Onu rahatlatmak için elime yelpazeyi aldım, bunun üzerine şu beyitleri söyledi:

*Sevgili hastalanıp sevgisi uzadığında,
İlaç neredeyse tedavi oradadır.
Şayet bir gün tıbbın devası âciz kalırsa,
Senin tedavin, sevdiğinin seni sevmesidir.”*

Abdülvâhid b. Zeyd [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Bir defasında acele acele yürüyen zayıf ve rengi solmuş bir adam gördüm. Selâm verdim ve kendisine,

- Riyâzetin mi seni bu hale getirdi, diye sordum.

Adam,

- Hayır, dedi,

- Öyleyse, seni bu hale getiren nedir, dedim. O da,

- Dâimî bir muhabbet ve kalbimde bir ateşin tutuşması, dedi.

- Kimin için, diye sordum. Bunun üzerine bir sayha attı ve bayıldı. Ayıldığında ona,

- Ey kişi! Böyle bir iddiada bulunma! Rabb’inden hayâ etmiyor musun, dedim. Bu sözüm üzerine semaya baktı ve,

- Senin katından olan değerim için (eğer sadık isem) şu iki adım arasında benim ruhumu kabzeder misin, dedi. Sonra secdeye vardı ve uzun müddet öylece kaldı. Kendisine baktım ve oracıkta ruhunu teslim ettiğini gördüm. Bu olaydan sonra hiçbir sevenin haline asla itiraz etmedim.”

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] bir defasında, Benî İsrâil çölünde ibadet ehli bir kadına muhabbeti sordu. Kadın şu cevabı verdi:

“Muhabbetin bir başlangıcı yoktur ki bilinsin; bir sonu yoktur ki idrak edilsin. Çünkü mahbubun (Allah’ın) varlığının bir başlangıcı ve bir sonu yoktur. Sevginin başı

her hâlükârda sevmek, ortası, kanaat etmektir. Sonu içinse bir sınır yoktur.” Ardından bayıldı ve bir müddet sonra kendine geldiğinde şu beyitleri okudu:

Allah bir topluluğu sevdi, onlar da muhabbet yollarında istikamet üzere oldular ve uyumadılar.

Onlara muhabbet kâsesinden safa suyunu içirdi, onlar da onun muhabbetinde kendilerini tuttular ve öylece kaim oldular.

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ

“Onlar öyle (fâsıklar) ki, Allah’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah’ın, ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler” (Bakara 2/27). Onlar, O’na muhabbet gözüyle baktıktan sonra O’ndan başkasına baktılar.

Ebû Bekir Şiblî şöyle demiştir:

*Aşkın zulmü adaletinden daha güzel,
Cimriliği ise cömertliğinden daha zariftir.
Şayet aşk, muhabbet ehline âdil olsaydı,
Bütün mahlûklar onun adaletinden ölürdü.*

Muhabbet sahibi, kimi zaman talep eder, kimi zaman kaçır, bir an gelir hüzünlenir bir an neşelenir, onun için devamlı kaim olan bir hal ve iş yoktur. Bazan kurban olan, bazan dirilen, bazan mahrum olan, bazan zengin olan, bir süre kalbinin perdesi açılan, bir süre ise mura-

dından perdelenen bir kimsenin hali nasıl devamlı olabilir ki?

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

*Seni görmeyi temenni ettim ve seni gördüğüm vakit,
Sevinç şaşkınlığı bana galip geldi de ağlamaktan
kendimi tutamadım.*

Muhabbet ateştir, şevk ise onun alevidir. Allah Teâlâ, Hz. Davud'a [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

“Ey Davud! Kim beni talep ederse, bana kavuşma şevkiyle onu muhabbetimde öldürürüm. Her kim beni severse ben de onu severim, yani gönlünü öyle çelerim ki benden başkasına karşı sabrı kalmaz.”

Şöyle anlatılır: Bir gün Ebü'l-Hüseyn Nûrî [rahimehullah], Cüneyd-i Bağdâdî'ye [rahimehullah] gelerek,

- Senin muhabbet hakkında konuştuğun bana ulaştı. Bana da sebat edebileceğim şeyler hakkında konuş ki sana cevap verebileyim, dedi. Cüneyd-i Bağdâdî şöyle söyledi:

- Sana sadece hikâyenin başını anlatacağım. Ben ve arkadaşlarımızdan bir cemaat bir bahçedeydik. İhtiyaçlarımızı getirecek olan arkadaşımız geç kaldı. Tam kalkacaktık ki o anda gözleri görmeyen biri ile yanında güzel yüzlü genç bir çocuk çıkageldi. Gözleri görmeyen kişi çocuğa şöyle diyordu: “Ey falan! Bana şöyle söyle yapmayı emrettin. Şunu şunu yapmayı da nehyettin, ben de istediğin hususlarda sana hiç muhalefet etmedim. Benden daha ne istiyorsun?” Bunun üzerine çocuk

ona, “Ölmeni istiyorum” dedi. Kör olan kimse, “Ha! O halde ölüyorum” dedi, ardından da uzandı ve yüzünü örttü. Bunun üzerine ben de arkadaşlarıma, “Bu körün yapacağı başka bir şey kaldı mı? Kuşkusuz ölüye benzedi, lâkin hakikatte ölmesi mümkün değildir” dedim. Sonra körün yanına gittik ve hareket ettirdik, bir de baktık ki gerçekten ölmüş. Bunları dinleyen Ebü'l-Hüseyin Nûrî kalktı ve oradan ayrıldı.

Şöyle nakledilir: Bir defasında Zünnûn-i Mısırî bir hastayı ziyarete gitti. Onu inler bir vaziyette buldu. Ona,

- O'nun gönderdiği musibete (imtihana) sabredermeyen kimse, O'nun muhabbetinde sadık değildir, dedi.

Hasta şöyle cevap verdi:

- O'nun gönderdiği musibetten zevk almayan, O'nun muhabbetinde sabredemez.

Evin köşesinden şöyle bir nidâ geldi:

- Bizden başkasının muhabbetinden ümidini kesmeyen, bizim muhabbetimizde sadık değildir.

Sûfîlerden birine soruldu:

- Arkadaşına karşı muhabbetin nasıldır? O da şöyle cevap verdi:

- Onu gördüğümde başkasını görmeyi arzu etmiyorum. Onun kelâmını işittiğim vakit başkasının kelâmını işitmek istemiyorum.

Mütenebbî şöyle demiştir:

*Bakışlarımı tutmaya güç yetirebilseydim,
Seni görünceye kadar başkasına bakmazdım.*

Şiblî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Muhabbetin hakikati, kendini tamamıyla sevdiğine bağışlaman ve sende senin için bir şey (arzu) kalmamasıdır.”

Şöyle hikâye edilir:

Birbirini seven iki kimse gemiye binerler. Onlardan biri denize düşer ve boğulmaya başlar. Diğeri de hemen kendisini denize atar. Dalgıçlar hemen atlar ve ikisini de sağ salim denizden çıkartır. Denize ilk düşen, diğer arkadaşına,

- Hadi ben denize düştüm. Sen neden kendini denize attın, der. Arkadaşı ona şu beyitlerle cevap verir:

*Ben sende kayboldum,
Seni kendim zannettim.*

Bişr b. Hâris [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Sevgilinin sevmediği şeyi sevmen, mürüvvetten değildir.”

Ebû Bekir-i Sıddîk [radiyallahu anh] şöyle demiştir:

“Sevdiklerinden ayrılmaktan daha şiddetli ve zor bir şey yoktur.”

3. MARİFET

Marifet, Allah Teâlâ'nın kulları üzerine farz kıldığı ilk şeydir. Şu âyet-i kerime buna delildir.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zâriyât 51/56).

İbn Abbas [radiyallahu anh], bu âyette geçen لِيَعْبُدُونِ kelimesini, لِيَعْرِفُونِ şeklinde beyan etmiştir: “Yani, beni tanısınlar diye (yarattım).”

H. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem],

- Allah Azze ve Celle'yi nasıl tanıdın, diye soruldu. Allah Resûlü şöyle cevap verdi:

- Allah'ın dilemesiyle. Ben Rabbim'i bir şeyle tanımadım. Bütün eşyayı (her şeyi) O'nunla tanıdım.

Ebû Bekir-i Sıddîk [radiyallahu anh] şöyle demiştir:

“Mahlûkatına kendisini tanımaları için, marifetini (zâtının hakikatini) bilmekten aciz kalmalarından başka bir yol bırakmayan Allah'ı, bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.”

Ebü'd-Derdâ [radiyallahu anh] anlatıyor:

“Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] marifetten sordum. Şöyle buyurdu:

- Cibrîl'den [aleyhisselâm] marifeti sordum şöyle dedi: 'Allah Azze ve Celle'ye marifeti sordum şöyle buyurdu: 'Benim sırlarımdan bir sırdır. Onu ancak benim marifetime layık olan bir sırra (kalbe) yerleştiririm.'”

Yusuf b. Hüseyin'e [rahmetullahi aleyh] marifetin aslı soruldu, şöyle cevap verdi:

“Marifetin aslı, Allah'ın kuluna rahmet ve nazar etmesi; bir de âyetleri idrak etmeye onu muvaffak kılmasıdır. Nitekim Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurmuştur:

وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ

'Allah rahmetini dilediğine tahsis eder' (Bakara 2/105).

“Sonra kul Rabb'ini neyle tanır?” diye soruldu, o da şöyle dedi:

- Kul, kendi nefsinin tanımaktan acizken nasıl Rabb'i-ni tanısin! Her kim Allah Teâlâ'yı O'nun (yardımı) ile tanırsa; muhakkak Rabb'ini yine O'nunla tanımış olur, O'na giden yolu bulur ve ancak O'nun yardımıyla O'nun hakkında bilgi sahibi olur.”

Bir defasında Cüneyd-i Bağdâdî'ye [rahmetullahi aleyh],

- Rabb'ini nasıl tanıdın, diye soruldu, hazret şu cevabı verdi:

- Rabbim'i Rabbim'le (O'nun yardımıyla) tanıdım. Zira Rabbim'in inâyeti olmasaydı O'nu asla tanıyamazdım.

Ebü'l-Hüseyin Nûrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Marifet, iki çeşittir. Hakk'ı tanımak ve hakikati tanımak. Hakk'ı tanımak; sıfatlardan beyan edildiği üzere vahdâniyeti ispattır. Hakikati tanımaya gelince; samedâniyyetin⁹ ve rubûbiyyetin¹⁰ hakikatine inmenin imkânsızlığından dolayı onu tanımaya yol yoktur.”

Bâyezid-i Bistâmî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Marifet olarak Allah Teâlâ'nın seni gördüğünü, ilim olarak da O'nun senin ameline ihtiyacı olmadığını bilmen sana yeter.”

Sûfîlerden biri de şöyle demiştir:

“Allah'a ulaşmanın yolu yine Allah'tır. Çünkü Allah, ancak kendisiyle bilinir. Zira Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur:

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ

“Doğru yolu bildirmek Allah'a aittir” (Nahl 16/9).

9 **Samedâniyyet:** Samedânîlik, ulûhiyyet. **Samediyyet:** Arapça, her şeyin kendisine muhtaç olduğu, kendisinin de hiçbir şeye muhtaç olmadığını belirten bir kelime. Her şeyin Allah'a ihtiyacı vardır, O'nun ise hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

10 **Rubûbiyyet:** Rablik, ilâhlık.

Şiblî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Marifetin alameti, muhabbettir. Zira O’nu tanıyan O’nu sever.”

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Marifet; kişiye nurların latifelerinin ulaşmasıyla, o kişide Hakk’ın sırlarının doğmasıdır.”

Yine şöyle denilmiştir:

“Marifet; kalbin, Allah Teâlâ’nın vahdâniyyetini (birliğini) tahkik ve tasdik etmesidir.”

Bir başkası şöyle demiştir:

“Allah’ı O’nunla tanıdım. O’nun dışındakilerini ise O’nun nuruyla tanıdım.”

Marifet üçtür: Lisanın marifeti ki bu ikrardır. Kalbin marifeti ki bu tasdiktir. Ruhun marifeti ki bu da yakîndir.

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Marifetin evveli tahyîr (tercih), sonrası ihtiyar (özgür istek), daha sonrası ise ittisaldır (vâsıl olmaktır).”

Denildi ki:

“Marifetullah, kalbini Allah Teâlâ’nın senin üzerindeki tasarrufatına, desteğine bağlamandır.”

Yine denildi ki:

“Marifet, tedbiri ve ihtiyarı (tercihi) terketmektir (Tamamen Allah’a tevekkül etmek ve takdirine rıza göstermektir).”

Denildi ki:

“Allah Teâlâ’yı tanıyandan her şey çekinip ona hürmet gösterir. Her şeyin korkusu ondan kaybolup gider. O’nu tanıyan dilsiz olur (faydasız söz söylemez).”

Denildi ki:

“Marifetin sıhhati ilimledir. İlmin sıhhati marifetledir. Bunlardan hiçbirisi diğerinden müstağni olmayıp aksine birbirine muhtaçtır. Marifet, kalbin, Rabb’inin mevcudiyetini bilmesidir. Marifet, kalbin, Cenâb-ı Hakk’ın marifetinin incelikleri üzerine muttali olmasıdır.”

Yine denildi ki:

“Marifet, Allah Teâlâ’nın sıfatlarını bilmek ve zatı hakkında haberdar olmaktır.”

Şöyle bir hikâye nakledilir:

Bir fakir, marifet hakkında kitap telif eden Hâris el-Muhâsibî’nin [rahmetullahi aleyh] yanına girer ve ona,

- Sana bir mesele soracağım, der. O da,

- Sor, der. Fakir,

- Bana marifetten haber ver. Marifet, kulun Cenâb-ı Hak üzerinde bir hakkı mı, yoksa Hakk’ın kulu üzerindeki bir hakkı mıdır, diye sorar. Bunun üzerine Muhâsibî,

- Hâris hayrete düştü, der ve kitabı yazmayı bırakır.

Sûfîlerden biri şöyle demiştir:

“Ârifin üç alameti vardır:

1. Dili hikmetle konuşur.

2. Kalbi marifet hususunda sadıktır.

3. Bedeni hizmete muvafıktır.

Sonra şöyle der: ‘Marifetullahı kalplerinizde talep edin. Dini öğrenmeyi âlimlerden talep edin. Zira dini öğrenmek, Allah’ın sizin üzerinizdeki hüccetidir. (Ameli terkederek Allah’ın rahmetine güvenmek suretiyle) Allah’tan, (sahip olduğunuz) ilimle diğer ilimlerden müstağni kalmayın. İyi biliniz ki her ilmin daha derin bir ilmi vardır. Her ilim sahibinin üzerinde daha iyi bilen biri vardır.’”

Şöyle nakledilir:

Bir adam Ebü'l-Hüseyin Nûrî'ye geldi ve ona şöyle dedi:

- Allah’a delil nedir? O da şöyle cevap verdi:

- Allah’tır.

- O halde aklın durumu nedir?

- Akıl acizdir. Aciz olan da ancak kendi gibi aciz olan bir şeye delil olur.

Denildi ki:

“Ârif-i billah (Allah’ı tanıyanlar) kimseler, hakiki me-
liktirler.”

Ebû Ali Dekkâk [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Kim Allah’ı ve O’na (emirlerine) sarılırsa, Allah tarafından bir hidayete nail olur.”

Şiblî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kim Allah’ı tanırrsa hüznü yok olup gider.”

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle demiştir:

“Allah’ı tanıyanın üzüntüsü uzun olur.”

Bâyezid-i Bistâmî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“İnsanlara ancak tütsü miktarınca marifetullah verilmiştir.”

Ebû Bekir Verrâk [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ârifin göğsü yarılmış, kalbi yaralı ve bedeni atılmış (yıpranmıştır).”

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ârifler, nazar ettiklerinde Allah ile aralarında dünyadan başka perde olmadığını gördüler ve onu da yırttılar.”

Şiblî [rahimehullah] şöyle der:

“Kim Allah’ı tanırorsa yaşayışı saf, temiz olur, hayat onun için güzel olur.”

Şeyhlerden birine marifetten soruldu, o da şöyle dedi:

- Marifet; kalbin, Allah’ın vahdâniyyetini, O’nun isim ve sıfatlarının kemalini tahkik (tasdik) etmesidir. Ayrıca Allah’ın izzet, kudret, saltanat ve azamette tek olduğunu, kalplerden sebepleri, benzerleri ve zıtları nefyederek O’nun benzerinin ve denginin bulunmadığını ikrar etmesidir.

Sehl b. Abdullah [rahimehullah] anlatıyor:

“Çölde seyahat ederken siyahî bir köle gördüm. Önünde koyun sürüleri, yüzünde de marifet işaretleri bulunuyordu. Bana,

- Sen şehirli misin, diye sordu. Ben de,
- Evet, dedim. Tekrar,
- Mevlâ'nı nasıl tanıdın, diye sordu. Ben de,
- Şahitlerle/delillerle tanıdım, dedim. Bunun üzerine,
- Heyhât! Rabb'ini şahitlerle tanıyan kimse felaketler denizinde boğulur. Allah'tan gelecek kıymetli menfaatleri kaçırmış olur, dedi ve sonra şu beyitleri okudu:

*Ben Mevlâm'ı Mevlâm ile tanırım,
Ancak imtihanım için O'ndan ümit beslerim.
O öyle cömerttir ki idrak edemedi kimse,
O'nun hakikatini akıl ve rey delili ile."*

4. TEVEKKÜL

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Azîm'in pek çok yerinde tevekkülü zikretmiştir:

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

“Her kim Allah’a tevekkül ederse O, ona kâfidir” (Talâk 65/3). Yani, Allah bütün mahlûkata karşı ona yeter.

Diğer bir âyette şöyle buyurmuştur:

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Müminler, yalnız Allah’a tevekkül etsinler” (Âl-i İmrân 3/122).

Allah [celle celâluhû], resûlüne şöyle buyurmuştur:

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (O’na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever” (Âl-i İmrân 3/159).

Ömer b. Hattâb [radiyallahu anh], Allah Resûlü'nün [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

لَوْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَعُودُ بِطَانًا

“Şayet siz Allah’a hakkıyla tevekkül etseydiniz, Allah, sabah erken vakitte aç olarak çıkıp akşam tok olarak dönen kuşları rızıklandırıdığı gibi sizi de öyle rızıklandırırdı.”¹¹

Abdullah b. Mesud [radiyallahu anh] şöyle demiştir:

“Allah Azze ve Celle tevekkül edene de etmeyene de kâfidir. Çünkü Allah Teâlâ, onlar bilse de bilmese de bütün mahlûkatına yeterlidir. Zira Allah onları yaratandır. O’ndan başkası mahlûkata kâfi gelmeye mâlik değildir.”

Bir defasında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ ضَمِنَ لِي خَصْلَةً، أَضْمَنُ لَهُ الْجَنَّةَ

“Her kim bana bir haslet hususunda (onu koruyacağını) garanti ederse, ben de onun cennete gireceğini garanti ederim.”

Bunun üzerine Sevbân [radiyallahu anh], “Ben garanti ederim ey Allah’ın resûlü” dedi. Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz de,

لَا تَسْأَلِ النَّاسَ شَيْئًا

“İnsanlardan bir şey isteme” buyurdu.”¹²

11 Tirmizî, Zühd 33; İbn Mâce, Zühd, 14.

12 bk. İbn Mâce, Zekât, 25; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/279 (nr. 22405).

Bu nedenledir ki, Sevbân [radiyallahu anh] elinden kamçısı düştüğünde dahi kimseden onu kendisine vermesini istemezdi.¹³

H. Âîşe [radiyallahu anhâ] şöyle derdi: “Sevbân ve insanlardan bir şey istememek birbirleriyle anlaştılar.”

Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

مَنْ تَوَكَّلَ وَقَنَعَ كُفِيَ الطَّلَبَ

“Kim (hakiki manada) tevekkül ve kanaat ederse, bu talep ettiği şey karşılanır.”¹⁴

Hasan-ı Basrî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kim tevekkül ve kanaat eder, Allah’ın takdirine razı olursa, istediği şey ona talep etmeden gelir.”

Ali b. Abdürrahim el-Kannâd [rahmetullahi aleyh] anlatıyor:

“315 yılında Karkasya’ya girdim. Orada Ebü’l-Ezher olarak tanınan bir şeyh gördüm. Onun 400 talebesi vardı. Hepsi de tevekkül ve çalışmayı terkten söz ediyordu.”

Rivayet edildiğine göre, Allah [celle celâluhû] H. İsa’ya [aleyhisselâm] şöyle vahyetmiştir:

“Bana tevekkül et ki sana kâfi geleyim. Benden başkasını veli (dost) edinme yoksa senden yardımımı keserim.”

13 bk. İbn Mâce, Zekât, 25; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/275 (nr. 22420).

14 Benzer bir hadis için bk. İbn Mâce, Zühd, 14.

Kim Allah ile yetinirse, Allah ona kâfi gelir, kim de Allah'tan başkasına yönelirse çok cefa çeker.

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Sana kefil olunan rızık hususunda kederlenme, sen mükellef olduğun amelleri işle. Çünkü bu, değerli ve mert olan kimselerin amellerindendir.”

Süfyân b. Uyeyne [rahimehullah] şöyle anlatır:

“Ebû Hâzim'e denildi ki:

- Malın nedir?

- İki malım vardır. Biri Allah'a güvenmektir. Diğeri ise insanların ellerindekinden ümidimi kesmemdir.”

Hasan-ı Basrî [rahimehullah] şöyle der:

“Her kim Allah'ın güzel tercihinə güvenirse, Allah'ın kendisi için tercih ettiğı halin dışında başka bir şey temenni etmemesi gerekir.”

Nükte: İnsanlardan içinde en çok sıkıntı çekenler, Allah'ın takdir ettiğı rızık hakkında en kötü zanna sahip olanlardır.

Sehl b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kim rızık konusunda endişe ederse, Allah katında onun bir kıymeti yoktur.”

Ebû Osman'a [rahimehullah] şöyle soruldu:

- Nereden yiyorsun (kazanıyorsun)? O da şöyle cevap verdi:

- Şayet müminsen bu sualden müstağnisin, sormazsın. Eğer inkârcı isen sen muhatap değilsin. Ardından şu âyeti okudu:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın” (Hûd 11/6).

Bâyezid-i Bistâmî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Allah Azze ve Celle şöyle buyuruyor: Kim her şeyden alakasını keserek bana gelirse, irademi onun iradesi yaparım ve ona ölümü olmayan bir hayat bahşederim.”

5. TEVEKKÜL EHLİNİN SIFATI

Allah Sübhânehû ve Teâlâ tevekkülü emretmiş ve onu imana bağlı kılarak şöyle buyurmuştur:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

“Eğer müminler iseniz, yalnızca Allah’a tevekkül edin” (Mâide 5/23).

Hak Teâlâ, bu âyette kendisine tevekkül etmeyi imanın hakikati kılmıştır. Tevekkül yeryüzünde Allah’ın askeridir. Onunla müridlerin kapları kuvvetlenir. Açlık, yeryüzünde Allah’ın yemeğidir. Onunla sıddıkların bedenlerini doyurur. Hırs Allah’ın yeryüzündeki sancağıdır. Onu rağbet edenlerin boynuna asar.

Sehl b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül makamının evveli, kulun Allah’ın huzurunda, gassâlin, önünde dilediği gibi evirip çevirdiği ölü gibi olmasıdır. Sebepleri terketmek ise vebaldır.”

Zünnûn-i Mısırî'ye [rahimehullah] tevekkûlden soruldu, o da şöyle cevap verdi:

“İşverenlere güvenmeyi bırakmak ve sebepleri terketmektir.”

Ruveym (b. Ahmed) şöyle demiştir:

“Tevekkül, vasıtaları görmeyi terketmek ve güvenileceklerin en yücesine (Allah’a) güvenip dayanmaktır.”

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül; kalp cevherlerinin, Allah’tan başkasına ümit bağlamayı terkedip O’na itimat etmesidir.”

Denilir ki: “Tevekkülün aslı; sebebi görmeksizin, ihtimam, tasa, hüznün duymadan ve neşelenmeden müsebbipten (sebepleri yaratandan) beklemektir.”

İbrahim b. Edhem [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül, aslanın baldırlarına yaslanmakla yastığa yaslanmanın senin yanında eşit olmasıdır.”

Dekkâk [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül, maişetini bir güne sığdırıp yarın için kaygılanmamaktır.”

Ruveym [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül, Allah’ın vaadine güvenmektir.”

Ebû Osman [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül, dünyaya sabretmek ve kalbin ondan alakasını kesmesidir.”

İbrahim el-Havvâs [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül edenlerin yolu, tevekküldür. O da kalbin, Allah Teâlâ’nın rezzâk-ı mutlak (mutlak olarak bütün rızıkları veren) olduğuna itimat etmesidir. Ayrıca Allah’ın her şeyi veren, mani olan, zarar ve fayda veren, daraltan ve genişleten olduğuna, O’nun tehir ettiğini öne alacak, öne aldığını da geciktirecek kimsenin olmadığına, kulun çalışmasıyla rızkının artmadığına; çalışmadığında, oturduğunda ve rızkı talep etmeyi terkettiğinde de rızkından bir şey eksilmeyeceğine itimat etmesidir. Zira Hak Teâlâ rızıkları taksim etmiş ve bitirmiştir. Kısmeti sahibine ulaştırmaya kefil olmuştur. Bazı rızıklar talep etmeden gelir bazıları ise talep etmekle gelir. Marifet ehlinde olan kimse, sırf rızkına kefil olması için Allah’a [celle celâluhû] tevekkül etmekten hayâ eder. Çünkü O, bütün mahlûkâtın rızkına kâfidir. Allah’ın kâfi olduğu şey hususunda O’na tevekkül etmekten utanır. Bilakis kesin garanti vermediği ahiret işleri hakkında Allah’a tevekkül eder. Misalen; ölüm ve korkusu, ölüm anında Allah’a güvenmek, kabrin vahşeti, orada yalnız kalması, münker ve nekirle karşılaşması, tekrar dirilmesi, mahşerde toplanması, kıyamet günü uzun yıllar ayakta durması ve beklemesi, o uzun geçecek kıyamet gününün şiddetli harareti gibi...

Allah’a güzel bir şekilde tevekkül etmek istiyorsan, işte bu hususlarda tevekkül et. Zira bu, çoğu tevekkül ehlinin gafil olduğu tevekkül şeklidir.

Havvâs [rahimehullah] dedi ki: “Kim tedbiri terkederse, tevekkülün rahatlığında yaşar. Bu, kulun tevekkülde,

anne kucağındaki küçük çocuk gibi olmasıdır. Zira anne en güzel tedbirle onu istediği gibi çevirir, yönetir.”

İbrahim el-Havvâs [rahimehullah] *Kitâbü'l-Mütevekkilîn* isimli eserinde şöyle demiştir:

“Tevekkül kalbin mala, sebeplere ve yaratılmışlara dayanmaması, bilakis Allah’a dayanmasıdır. Tâ ki Rabb’i lutufta bulunduğunda hissettiği o tatlılığı, menettiğinde de hissetsin. Tevekkül, gayb âleminde kendisi için taksim edilenler hususunda kalbin teskin olması, endişe duymamasıdır. Nitekim bunların görünmemesi ve gizli olması belli bir vakte kadardır. Ancak kulun kalbi elde olanla sükûn bulur. Çünkü elde olanlar üzerinde hadiseler cereyan eder. Allah indinde olan ise bâkidir ve vakti geldiğinde kendisine gelir. Kul bunu devamlı ve kesin olarak bildiği vakit, dünya nimetlerinin elinden gitmesi veya eline geçmesi, nimetlerin kendisine verilmesi veya menedilmesi anında kuvvetli olur, bunlara aldırılmaz.”

Denildi ki:

“Rızık üç çeşittir: Avamın rızkı hareket edip çalışmaktan, has kulların rızkı kismetten, hassü'l-has (en has) kulların rızkı ise kudrettendir.”

Muhammed b. Kerrâm [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Nefsin için Allah’tan başka yardımcı, rızkın için O’ndan başka hazine sahibi, ilmin için de O’ndan başka şahit talep etmemen tevekkül olarak sana yeter.”

İbrahim b. Şeybân’a [rahimehullah],

- Tevekkül nedir, diye soruldu. O da şöyle cevap verdi:

- Allah ile kul arasında bir sırdır ki bir başkasının bu sırra vâkıf olmaması gerekir.

Yahya b. Muâz er-Râzî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Tevekkül üç derecedir: Evveli şikâyeti terketmektir. İkincisi taksim olunana razı olmaktır. Üçüncüsü ise muhabbettir. Birincisi salihlere, ikincisi ebrâr/iyilere, üçüncüsü de nebîlere mahsustur.”

Şiblî'ye [rahimehullah] tevekkülden soruldu. O da, “Huzur vaktinde tevekkülü unutmaktır” dedi ve sonra şu beyitleri okudu:

*Sana ne kadar ihtiyacım var ki onları gizliyorum,
Kavuşma anında onları hatırlamaktan korkuyorum.*

Sehl b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Her kim (rıзык için) çalışıp hareket etmeyi kınarsa, sünneti kınamış olur. Kim de tevekkülü kınarsa, imanı kınamış olur.”

6. KİFAYET TEVEKKÜLÜNÜN SEVABI

Tevekkül ehli üç tabakadır.

1. Müminlerin tevekkülü,
2. Husûs (has kulların) tevekkülü,
3. Husûsü'l-husûs (en has kulların) tevekkülü.

Nitekim Şiblî [rahimehullah], kendisine tevekkül hakkında sorulduğunda şöyle demiştir:

“Hiç yokmuşsun gibi senin Allah için olmandır ki Allah da daima senin için (yardımcı) olsun.”

Müminlerin tevekkülü: Bunun şartı, Ebû Tûrâb en-Nahşebî'nin [rahimehullah] kendisine tevekkülden sorulduğunda verdiği şu cevaptır:

“Bedeni ubûdiyyete/kulluğa vermek, kalbin rubûbiyyet ile bağlanması, tamamen Allah’a yönelmek, şayet bir nimet verilirse şükretmek, verilmezse razı olarak ve kaderine rıza göstererek sabretmek.”

Zünnûn-i Mısırî'den [rahimehullah] tevekkül soruldu. Şöyle dedi:

“ Nefsin tedbirini terketmesi, güç ve kuvveti bırakmasıdır.”

Has kulların tevekkülü: Bu tevekkül, Ebü'l-Abbas b. Atâ'nın [rahimehullah] söylediği şu sözdeki gibidir:

“Kim, Allah'tan başkası ile O'na tevekkül ederse, Allah'a tevekkül etmiş olmaz. Hatta kul Allah'a Allah ile ve O'nun için tevekkül etmelidir ki, bu tevekkülünde tam tevekkül sahibi olsun.”

Yine bu tevekkül, Ebû Yakub en-Nehrecûrî'nin [rahimehullah] söylediği şu sözdeki gibidir:

“Tevekkül, nefsin ölmesi (tezkiye olması) ve hazlalarının dünya ve ahiret sebeplerinden yok olup gitmesidir.”

En has kulların tevekkülü: Bu tevekkül de tevekkülden sorulduğunda Cüneyd'in [rahimehullah] verdiği cevaptaki gibidir:

“Kalplerin bütün hallerde Allah'a itimat etmesidir.”

Yine Sehl b. Abdullah [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Tevekkül ehline üç şey verilmiştir: Yakînin hakikati, gizli şeylerin keşfi ve Rabb'e yakınlığın müşahedesi.”

Ebû Bekir Kettânî [rahimehullah] ise şöyle demiştir:

“Kim tevekkül etmeye azmederse, nefsi için bir kabir açıp nefsini oraya defnetsin ve nefsini gömme hususunda Allah'a tevekkül etsin. Sonra çıktığında bu hususta yine O'na tevekkül etsin.”

Hâtîm-i Esam'dan [rahimehullah] soruldu:

- Allah'a tevekkül etme işini ne üzerine yaptın?

- Dört haslet üzerine yaptım. Bildim ki rızkımı benden başka asla kimse yiyemez. Böylece nefsim bununla mutmain oldu. Amelimi benden başkasının yapmayacağına bildim ve onunla meşgul oldum. Ölümün ansızın geleceğini bildim ve ona hazırlanmaya koyuldum. Bildim ki nerede olursam olayım Allah'ın gözetimindeyim, bu sebeple O'ndan hayâ ettim.

Ebû Bekir Hüreysî'ye tevekkülden soruldu ancak o cevap vermedi. Bunun sebebi sorulduğunda ise şöyle cevap verdi:

- Evimde 4 dânek¹⁵ para var. Gideyim ilk önce onu elimden çıkarayım. Zira evimde 4 dânek olduğu halde tevekkül hakkında konuşsam Allah'tan hayâ ederim.

Ve yine dedi ki: "Mütevekkil,¹⁶ kısmetinin mutlaka geleceğini bildiğinden dolayı bir an bile bugünü için tasalanmaz."

Süfyân-ı Sevrî [rahimehullah] şöyle demiştir:

"Şayet semadan yağmur yağmayıp yerden bitki bitmeseydi ve bunun üzerine ben de rızkım için tasalan saydım, kendimi Allah'a nankörlük edenlerden biri kabul ederdim."

15 Dönemin en küçük para birimi.

16 Tevekkül eden kimse, tevekkül ehli.

Âmir b. Abdülkays [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Vallahi, şu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra rızıkım için tasalanıp ihtimam göstermedim.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah’a ait olmasın” (Hûd 11/6).

Nükte: Allah’a iman et ancak O’ndan (gazabından) emin olma. Tedbirini yaratanına bırak ve rahat et.

Yine kendisine, “Rahat nedir?” diye soruldu. Şöyle cevap verdi:

“Kısmette olmayanı talep etmeyi terketmektir. Mütevekkil, dilenmez, istemez ve durdurmaz.”

Sûfîlerden biri şöyle demiştir:

“Tevekkül ehlinin yanında gökyüzü bakır yeryüzü de demir gibi olmadıkça tevekkül sahih değildir. Gökten bir damla düşmese ve yeryüzünde bitki bitmese dahi bilir ki Allah Azze ve Celle onun için kefil olduğu rızık hususunda vaadinden dönmez. Kim işini Allah’a havale ederse, Allah Teâlâ her iki cihanda da ona kâfi gelir. Nitekim âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

وَمَا لَنَا إِلَّا أَنْ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَيْنَا سُبُلَنَا

“Allah, bize yollarımızı dosdoğru göstermişken, biz ne diye O’na tevekkül etmeyelim?” (İbrahim 14/12).

Hâtim-i Esam [rahimehullah] şöyle demiştir: Bu âyet-i kerimenin manası şudur:

“Allah bize İslâm’ı ve hidayeti lutfetmişken biz ne diye O’na karşı gelmekten sakınmayalım.”

İbrahim el-Havvâs [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Allah’a tevekkül eden kimse, şayet arkasına bir aslan gelse ve ona iltifat etse tevekkülden çıkar.”

Osman b. Tezdâr’dan [rahimehullah] şöyle nakledilmiştir:

“Ebû Said Harrâz’ın şöyle dediğini işittim: ‘Tecrîd¹⁷ üzere birkaç defa çölü aşım. Arkamdan gelen kimse-lerle kalbim teskin oluyordu. Sonra bu durumdan da çıktım ve tam bir itikadla inandım. Allah’a tam bir söz verdim. İleride ve geride olanla teskin olmamak, sağa ve sola iltifat etmemek için O’ndan tevfiik diledim. Bu niyetle yola koyuldum. Irak topraklarına ulaştığımda bir gün iki namaz arasında yırtıcı hayvanların bulunduğu bir mevkide yürüyordum. Arkamda bir ses işittim. Nefsim dönüp bakmamı istedi. Fakat ben Rabbim’le benim aramda olan ahdi hatırladım. O hal üzere kaldım ve korkuya karşı nefsim sakinleşti. Hatta arkamdan gelen ses iyice yaklaştı. Onun bir aslan olduğunu ve kükremesini hissettim. O halim üzerine yürümeye devam ettim. Bir de baktım ki aslan bir yanağını sağ omuzuma sonra diğer yanağını da sol omuzuma koydu. Allah kalbimi sabit kıldı ve sakinleştirdi. Ardından ayakkaşılarımı yaladı

17 Arapça, yalnız başına kalmak, tek tek yapmak, soyutlanmak vs. gibi manalara gelir. Sâlikin dışını mal ve mülkten, içini de karşılık bekleme anlayışından arındırması. Kalbi Allah’tan başka şeylerden uzak tutmak demektir.

sonra da yoluna devam etti. Ben de o hal üzere yürüyüp gittim. Allah Teâlâ'nın kendisine itimat ettiğim hususta beni muvaffak etmiş olmasını diledim.

7. RIZA

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

“Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır” (Mâide 5/119).

Nitekim şeyhlerden birine rıza soruldu o da şöyle cevap verdi:

“Rıza, kazanın acısına bile razı olmaktır.”

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

يَا مَعْشَرَ الْفُقَرَاءِ، أَعْطُوا الرِّضَا مِنْ قُلُوبِكُمْ، تَثَبَّتُوا بِثُبُوتِ فَقْرِكُمْ،
وَالَا فَلَا

“Ey fakirler topluluğu! Allah Teâlâ’ya kalpten rıza gösteriniz ki fakirliğinizin sevabını devamlı elde edebilirsiniz, aksi takdirde sevap kazanamazsınız!”¹⁸

18 Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, 5/291 (nr. 8216); Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, 9/219 (nr. 28119); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 6/485 (nr. 16655).

Ahmed b. Hanbel [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Rıza üç şeydir: İhtiyarı/tercihi terketmek, kazanın/kaderin acılığına karşı kalbin sürur duyması, Allah Teâlâ, nefsin lehine veya aleyhine hüküm verene kadar nefisten tedbiri çıkarıp atmak.”

Hız. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثٌ يُذْرِكُ بِهِنَّ الْعَبْدُ رَغَائِبَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: الصَّبْرُ عِنْدَ
الْبَلَاءِ، وَالرِّضَا بِالْقَضَاءِ، وَالِدُّعَاءُ فِي الرَّحَاءِ

“Üç şey vardır ki bunlarla kul, dünya ve ahiretin nimetlerine ulaşır. Bela anında sabır, kazâ (hakkında verilen hüküm) anında rıza ve refah halinde dua.”¹⁹

Hasan-ı Basrî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Mümin için takdir edilen kazâ, hoşuna gitsin veya gitmesin onun için hayırlıdır.”

Şeyhlerden biri şöyle demiştir:

“Razı olanların alameti; Allah’ın hüküm ve kazâsına razı olarak ihtiyar ve temenniği kesmek, Allah’ın muhabbetini de nefsin muhabbeti üzerine tercih etmektir.”

Bişr-i Hâfî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Allah’tan razı olan kimse, bedeni hususunda kendisini imtihan ettiği vakit afiyet istemez. İyileştirdiği vakit iyiliğin gitmesini istemez. Hatta Allah Teâlâ’nın onu

19 Ebû Davud, *Kitâbü’z-Zühd*, nr. 392; Süyûtî, *Câmiu’l-Ehâdîs*, 4/158 (nr. 10811); Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, 15/808 (nr. 43211).

dilediği duruma dönüştürmesinden razı olur. Eğer onu zengin ederse fakirleştirmesini istemez. Fakirleştirirse zenginleştirmesini istemez. O'nun razı olduğuna razı olur ve O'nun istediği şeyi arzular.”

Fudayl b. İyâz [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“İstihare ediniz, kendiniz tercih etmeyiniz. Nice kimse-
ler var ki helâki kendi nefsi için tercih ettiği işte olmuştur.”

Ebû Süleyman Dârânî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kalp şehvetlerden salim olduğu vakit, o razıdır.”

Sehl b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Allah Teâlâ mahlûkatı yarattı ve tedbirlerini onlara hicap/engel yaptı. Tedbirini Mevlân ve velin olan Allah’a bırak ki seni gözetsin ve himaye etsin.”

Ebü'l-Hüseyin Nûrî'ye [rahimehullah] rıza hakkında soruldu. O da şöyle karşılık verdi:

“Rıza, cehennemin en aşağı tabakasında olsan bile en yüksek firdevs cennetinde olan kimseden daha çok rıza göstermendir.”

Şiblî'ye [rahimehullah] rıza soruldu. Şu cevabı verdi:

“Şayet cehennem sağ gözümde olsa, Allah Teâlâ'dan onu sol gözüme geçirmesini istemem.”

Cafer-i Sâdık [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ubûdiyyet üçtür. Allah'a verilen sözü yerine getirmek, O'nun emirleriyle meşgul olmak ve O'nun hükmüne sabretmek.”

Ebû Osman en-Nîsâbûrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Kırk yıldan beri Allah Teâlâ’nın beni bulundurduğu hali kerih görmedim ve başka bir hale nakledince de kızmadım.”

Yine şöyle demiştir:

“Rıza, kalbin kazâ ve kaderin acısına sevinç duymasıdır. En faziletli rıza, rıza ile huzur bulmamandır. Güzel hayat, rızadadır.”

Şiblî’ye [rahimehullah] rıza halinden sorularak, “Rıza ehli kimse cenneti ister mi veya cehennemden sığınır mı?” denildi. Bunun üzerine o da şöyle dedi:

“Razı olan kimse cenneti istemez ve cehennemden de sığınmaz.”

8. FÜTÜVVET

Süfyân-ı Sevrî'ye [rahimehullah] fütüvvet soruldu o da şu cevabı verdi:

“Kardeşlerinin hatalarını affetmektir.”

Fakih Mansûr bu manada şu şiiri söylemiştir:

هَبْنِي أَسْأْتُ كَمَا زَعَمْتَ فَأَيْنَ عَاقِبَةُ الْأُخُوَّةِ
وَإِذَا أَسْأْتُ كَمَا أَسْأَتْ فَأَيْنَ فَضْلُكَ وَالْمُرُوءَةُ

Farz et ki senin zannettiğin gibi kötülük yaptım,

Öyleyse kardeşliğinin sonucu nerede?

Sen de benim gibi kötülük yaptığın vakit,

Faziletin nerede, mürüvvetin nerede?

Gencin şu beş şeyi muhafaza etmesi fütüvvettendir:

1. Emanet,
2. Sıyânet (iffeti muhafaza),
3. Sıdk,
4. Güzel kardeşlik,
5. Gönlü ıslah etmek.

Kim bunlardan birini zayi ederse, fütüvvet şartlarının dışına çıkmış olur.

Hikmet ehlerinden biri şöyle demiştir:

Kimde şu altı haslet bulunursa, onda tam fütüvvet olduğuna hükmet.

1. Az nimete şükür,
2. Çok musibete sabır,
3. Hilmiyle (yumuşak huyluluğuyla) cahil kimseyi idare etmek,
4. Cimriyi cömertliğiyle terbiye etmek,
5. Bazı insanların beklediği gibi yaptığı iyiliğe karşı kimseden karşılık beklememek,
6. Daha önce yaptığı bir iyiliği eksiltmemek.

Amr b. Ubeyd [rahimehullah] şöyle demiştir:

Bir kimsede şu üç haslet toplanmadıkça onda mü-rüvvet kâmil olmaz.

1. İnsanların ellerindekinden umudunu kesmek,
2. Eza duyduğu sözlere tahammül etmek,

3. Kendi nefsi için sevip istediği şeyi insanlar için de istemek.

Sûfilerden birine,

- Mürüvvet nedir, diye soruldu. O da şöyle cevap verdi:

- Hiç kimseyi kötülükle anmamaktır.

Şunlar fütüvvetin edeplerindendir:

Misafir geldiğinde ilk onu indirip ağırlamak ve ikramda bulunmak, sonra yemeği hazırlamak, ardından güzel söz söylemek ve onunla sohbet etmek. Görmüyor musun İbrahim [aleyhisselâm] selâmdan hemen sonra yemek hazırlamaya nasıl başladı! Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

“Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim’e müjde getirdiler ve, ‘Selâm (sana)’ dediler. O da, ‘(Size de) selâm’ dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi” (Hûd 11/69). Bu, hazır olanın acele getirilmesidir.

Muhammed b. Ali et-Tirmizî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Yapılan amel karşılığında ecir beklemek fütüvvetten değildir. Şayet kişi yaptığı amel karşılığında mükâfat ve bedel talep ederse, nefsinin bayağılığını ve küçüklü-

ğünü beyan etmiş olur. Görmüyor musun? Firavun'un sihirbazları ona geldiklerinde şöyle dediler:

إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾

“Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?” (A'râf 7/113).

Firavun'dan ücret talep ettiler. Nihayetinde çalışmaları boşa çıktı.

Yine şöyle demiştir:

“Beraberlik yaptığın kimseye yaptığın iyilikleri zikretmen ve bunu sık sık tekrar etmen fütüvvetten değildir. Firavun, yaptıklarını nasıl zikretti görmüyor musun? Onun fütüvveti yoktu ve Hz. Musa'ya [aleyhisselâm] başa kakarak şöyle dedi:

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

“(Kendisine Allah'ın emri tebliğ edilince Firavun) dedi ki: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?” (Şuarâ 26/18).

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Yapılan (güzel) fiillerin sözler üzerine fazileti muteberdir, (boş) sözlerin fiiller üzerine üstünlüğü ise sevilmeyen şeydir.”

Bütün hallerde fütüvvetin aslı; için ve dışın bütün söz ve ahvalde bir olmasıdır. Bununla birlikte yaptığı işlerle iftihar etmeyi terketmek, dinin gereklerini muhafaza

etmek, sünnetlere mutabaat etmek (tâbi olmak), Allah Teâlâ'nın emirlerine ittiba etmek ve nehyettiklerinden kaçınmak gereklidir.

Şunlar fütüvvetin gereklerindendir:

Sıdk, vefa, cömertlik, hayâ, güzel ahlâk, canlılara iyilik etmek, kardeşlerine karşı şefkatli davranmak, kötülüklerden ve arkadaşları hakkında kötü şeyleri dinlemekten (gıybet, nemime vb. şeylerden) kaçınmak, ahde vefa göstermek, kin ve hilekârlıktan uzak durmak, Allah için dostluk ve düşmanlık etmek, kardeşlerine karşı mal ve sahip olduğu makam ile genişlik sağlamak ve bunlarla kardeşlerine başa kakmayı terketmek, salihleri sevmek ve onlarla arkadaşlık etmek vb. davranışlar.

Biz, Hak Teâlâ'dan iftihar edilen amelleri bize lutfetmesini, din, dünya ve ahirette saadete ulaştıracak şeyleri yapmaya bizi muvaffak kılmasını, vakitlerimizi zayi etmemizden dolayı bizi muaheze etmemesini, rızasından mahrum etmemesini diliyoruz. Muhakkak ki O, (kullarına) çok yakın ve (dualara) icabet edendir.

9. SEHÂ/CÖMERTLİK

Allah Teâlâ, cömertliği aziz kitabında şöyle zikretmiştir:

وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

“Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler” (Haşr 59/9).

Ebû Hafs en-Nîsâbûrî'ye [rahmetullahi aleyh] cömertlikten soruldu o da şöyle cevap verdi:

“Dünya ve ahiret işlerinde kardeşlerinin haz duydukları ve sevdikleri şeyleri kendi hazlarına tercih etmendir.”

Allah Azze ve Celle şu âyet-i kerimede cömertleri methetmiştir:

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

“Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler” (İnsân 76/8).

Cimrileri de zemmetmiş (kötülemiş) ve şöyle buyurmuştur:

سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

“Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır” (Âl-i İmrân 3/180).

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ ثَابِتَةٌ، فَلَا يَلْجُ الْجَنَّةَ إِلَّا سَخِيٌّ، وَالْبُخْلُ شَجَرَةٌ فِي النَّارِ، فَلَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا كُلُّ بَخِيلٍ

“Cömertlik cennette sabit bir ağaçtır. Cennete ancak cömert kimse girer. Cimrilik ise cehennemde sabit olan bir ağaçtır. Cehenneme de ancak cimriler girer.”²⁰

Ebû Hüreyre [radiyallahu anh], Allah Resûlü'nün [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ، قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ، وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ، بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ، وَلَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ

“Cömert Allah’a, cennete ve insanlara yakın, ateşten ise uzaktır. Cimri Allah’tan, cennetten ve insanlardan uzak, ateşe ise yakındır. Cömert cahil, cimri âbiddен Allah’a daha sevimlidir.”²¹

20 Beyhakî, Şuabü'l-İmân, 7/435 nr. 10876; Süyûtî, Câmiu'l-Ehâdis, 6/40 (nr. 13247); Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl, 6/391 (nr. 16207).

21 Tirmizî, Birr, 40.

Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] yine şöyle buyurmuştur:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْأَنُ

“Yaptığı iyilikleri başa kakan cennete giremez.”²²

Hız. Âişe [radiyallahu anhâ], Hız. Peygamber’in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْحِيَاءِ

“Cennet cömertlerin yurdudur.”²³

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ

“İbrahim’in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? (Bunlar meleklerdi)” (Zâriyât 51/24).

Dedi ki:

- İbrahim misafirlerine ne ikram etti? Şöyle karşılık verdi:

- Onlara bizzat kendisi hizmet etti.

Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

22 Tirmizî, Birr, 41; Dârimî, Eşribe, 5.

23 Kudâî, Müsnedü’ş-Şihâb, 1/100 (nr. 117); Süyûtî, Câmiu’l-Ehâdîs, 4/208 (nr. 11125); Ali el-Müttakî, Kenzü’l-Ummâl, 6/346 (nr. 15985).

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنِ قِرَى ضَيْفِهِ

“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, misafirine güzel muamelede bulunsun.”²⁴

Hız. Âişe [radıyallahu anhâ] şöyle demiştir:

“Sizden birinizin sofrası kurulu olduğu müddetçe melekler ona salât (istiğfar) ederler.”

Ebü'l-Abbas Zevzenî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

Bana şöyle bir haber ulaştı:

Allah Teâlâ, İbrahim'e [aleyhisselâm] şöyle buyurdu:

- Seni niçin halîl (dost) seçtiğimi biliyor musun? Hız. İbrahim,

- Hayır yâ Rabbi, dedi. Bunun üzerine Hak Teâlâ şöyle buyurdu:

- Senin sırrına (kalbine) baktım ki vermek, senin yanında almaktan daha sevimliydi.

Ebü Abdullah b. Hâris [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Her kim misafirine ikram etmiyorsa, Muhammed'den ve İbrahim'den [salât ve selâm onların ve bütün peygamberlerin üzerine olsun] değildir.”

Hâtim et-Tâî şöyle demiştir:

Misafirim bineğinden inmeden tebessüm ederim ona, Bölgede çoraklık olsa da bolluk içinde olur yanımda, Misafirler için bereket, köylerin çok olması değildir, Lâkin kerem sahibinin yüzü asıl berekettir.

²⁴ Ebû Ya'lâ, el-Müsned, 1/85 (nr. 6218); Benzer hadis için bk. Buhârî, Edeb, 31, Rikâk, 23; Müslim, İmân, 19.

Denildi ki:

Cömertliğin alameti üçtür:

1. Kendi ihtiyacı olduğu halde vermek.

2. Karşılık beklemekten korkmak ve verdiği az bulmak.

3. İnsanların kalplerine memnunluk sokmak için, cahilce kendi nefsinin övmekten korkmak.

Denildi ki:

“Cömertlik, yanında bulunan en kıymetli şeyi insanların en aşağı konumundaki (hakir ve fakir) kimseler için harcamaktır.”

Sûfîlerden birine cömertlik hakkında soruldu, o da şu cevabı verdi:

“Cömertlik, istenmeden önce vermek hususunda acele etmektir.”

Amr b. Ubeyd'den [rahmetullahi aleyh] cömertlik soruldu, o da şu cevabı verdi:

“Sahip olduğun malı teberru etmen (bağışlaman), başkasının malından ise sakınmandır.”

Ömer b. Abdülaziz [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Cömertlik ayıpları örter.”

Nakledildiğine göre İsa [aleyhisselâm] şöyle demiştir:

“İnsanların hepsine ihsanda bulunun ve güzel davranın. Zira insanın muhsinlerden olabilmesi için kendisine kötülük yapanlara karşı ihsanda bulunması gerekir.”

Ali b. Ebû Tâlib [radiyallahu anh] şöyle demiştir:

“Cömertlik, verme anında başa kakmayı terketmektir.”

Ahmed b. Ebü'l-Havârî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“İhsanı/iyiliği tamamlamak başlamaktan daha hayırlıdır. Çünkü başlamak arzulamaktır. Tamamlamak ise sabırdır. Sabır arzu etmekten daha zordur.”

Ebû Osman Hîrî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Şunlar marufun (iyiliğin) şartlarındandır: İyilikte acele etmek, yapılan iyiliği küçük görmek ve gizlemek.”

Rebî' b. Huseym [rahmetullahi aleyh], sadaka olarak tam bir ekmek veriyor ve şöyle diyordu: “Ben sadakamın az olmasından hayâ ederim.”

Ebû Abdullah'a [rahmetullahi aleyh],

- İnsan ne zaman cömertlik vasfına sahip olur, diye soruldu. O da şu cevabı verdi:

- Malını başa kakmadan uzak yakın herkese verdiği vakit.

Yine şöyle demiştir:

“İnfak et! Zira zenginliği talep etmede yaşanan fakirlik, (asıl) fakirliktir. O halde senin korktuğun şey nedir?”

Ebû Said Harrâz'a [rahmetullahi aleyh], cömertliğin gayesi, en son sınırı nedir, diye soruldu. O da şöyle dedi: “Nefsini, malını ve ruhunu son derece hayâ üzere halk için harcamaktır.”

Bu manada şöyle denmiştir:

Muhakkak bir kavim ölüp gitti lâkin ölmedi yaptıkları iyilikler,

Bir kavim de yaşamaya devam etti ancak insanlar için ölüdürler.

Ali b. Ebû Tâlib [kerremallahu vechehû] şöyle demiştir:

“Yarım hurmayla dahi olsa Allah cömert olanı sever.”

Hikâye edildiğine göre bir bedevî Amr b. Âs'a [radi-yallahu anh] gelerek ondan bir şey istedi. Amr b. Âs, hizmetçisine,

- Ona beş yüz ver, dedi. Hizmetçi gitti sonra tekrar geldi ve sordu:

- 500 dinar mı, dirhem mi? Bunun üzerine Amr şöyle dedi:

- Döndüğünde ona 500 dinar ver.

Bedevî parayı aldı ardından da ağlamaya başladı. Bunun üzerine Amr, bedevîye sordu:

- Niçin ağlıyorsun, yoksa verilen parayı az mı buldun? Bedevî şöyle cevap verdi:

- Hayır, onun için ağlamıyorum. Lâkin toprak senin gibi birini nasıl yiyecek ona ağlıyorum.

Mutarrif b. Abdullah [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Bir ihtiyacınız olduğunda bunu bir kâğıda yazın ve bana gönderin. Benden yüz yüze istemeyin. Zira ben, yüzünüzde isteme zilletini görmekten hoşlanmıyorum.”

Abdullah b. Mübârek'e [rahmetullahi aleyh] bir adam gelerek,

- Üzerimde 700 dirhem borç var, dedi. Vekil bunu yazdı. Yazarken yanlışlıkla 700 dinar yazdı ve bunu ona verdi. Bunun üzerine bedevî şöyle dedi:

- Ben bir şey istedim. Allah Teâlâ onun hilafını dilemedi (daha fazlasını lutfetti).

Talha b. Abdullah [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Biz mallarımızı elde ediyoruz ve cimrilik arzulamıyoruz (dağıtıyoruz), lâkin sabrediyoruz.”

Yine şöyle demiştir:

“Şayet bütün dünya, çocuğun ağzında tek bir lokma olsaydı, (cömert kimse) o lokmayı istemez ona bırakırdı.”

H. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle dediği rivayet edilir:

أَشَدُّ الْأَعْمَالِ ثَلَاثَةً: إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ، وَمَوَاسَاةُ الْأَخِ فِي مَالِكَ، وَذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى فِي كُلِّ حَالٍ

“Amellerin en zoru üçtür:

1. İnsanlara insaf etmek (kendinden fedakârlık etmek).

2. Malından müslüman kardeşin için harcamak.

3. Her hal üzere Allah Teâlâ'yı zikretmek.”²⁵

Ali b. Ebû Tâlib [kerremallahu vechehû], Peygamber Efendimiz'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu nakleder:

الصَّبْرُ وَالْحِلْمُ وَالسَّخَاءُ، مِنْ أَخْلَاقِ الْأَنْبِيَاءِ، فَمَنْ أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِكَرَامَةِ الْأَنْبِيَاءِ، أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Sabır, hilim ve cömertlik nebîlerin ahlâkındandır. Allah Teâlâ her kime peygamberlerin bu ahlâkını ikram ederse, o kimseyi onlarla birlikte hesapsız olarak cennete dahil eder.”²⁶

Abdullah b. Mübârek [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Nefsin elindekini vermek suretiyle yaptığı cömertlik, insanların elindekilerini harcamakla yapılan cömertlikten daha zordur.”

Hikâye edildiğine göre adamın biri bir ziyafet verdi. Ziyafete gelen her bir misafir için de bir kandil yaktı. Kendisine,

- Kuşkusuz israf ettin, denildi. O da şu cevabı verdi:

- Git bak! Hangi kandil Allah'tan başkası için yakılmışsa onu söndür.

Bunun üzerine bu sözü söyleyen kimse onlardan tek bir kandil bile söndürmeye cüret edip güç yetiremedi.

25 İbnü'l-Arabî, *Mu'cemü İbnü'l-Arabî*, 2/828 (nr. 1707); Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, 1/450 (nr. 3121); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 15/830 (nr. 43300).

26 Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, 2/414 (nr. 3839).

Sûfîlerden biri şöyle demiştir:

Misafir öyle rahattır ki evlerimizde,

Kimin misafir olduğu bilinmez bize gelse,

*Misafir bizden daha çok mülk sahibidir bizden ikram
gördüğü anda,*

Kendimize iyilik yapıyoruz, iyilik misafir içindir aslında.

10. ŞEFKAT

Cüneyd-i Bağdâdî'ye [rahimehullah] halka karşı şefkatten soruldu, o da şöyle cevap verdi:

“Senden talep ettiklerini vermen ve takat getiremeyecekleri bir şeyi onlara yüklememendir.”

Ruveyym b. Ahmed'e [rahmetullahi aleyh],

- Kardeşlerine karşı şefkatin nasıldır, diye soruldu. O da,

- Dünyada ancak onları sevindiren şey beni sevin-dirir ve onları üzen şey beni de üzer, diye cevap verdi.

Bir gence,

- Kardeşlerine karşı muhabbetin ve şefkatin nasıldır, diye sordum. Şu karşılığı verdi:

- Onlara baktığımda gözlerimi, onları dinlediğimde ise nasıl bütün âzalarım onların kelimasını işiten kulak olmuyor, diye kulaklarımı kiskanırım.

Onlardan bir şöyle demiştir:

“O şarkı söyledi de (etkisinden dolayı) kulak olmasını istemediğim hiçbir organ kalmadı (yani bütün organlarımın kulak olmasını istedim).”

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kardeşlerimin bastığı toprağı kıskanırım; nasıl basılan toprak yerine yanağı olmuyor diye.”

Bu manada şöyle denilmiştir:

“Din kardeşlerimin yeryüzünde yürümelerine acırım. Keşke ben yaşadığım müddetçe yanağı onların bastığı toprak olsaydı.”

Onlardan birine soruldu:

- Mümin kardeşlerine karşı şefkatin nasıldır?
- Şayet onlardan birinin yüzüne sinek konsa, onun elemi kalbimde bulurum.

Sûfîlerden biri şöyle demiştir:

“Dinde kardeşlik, şefkatli olmayı, zâhiren ve bâtinen kardeşlerine nasihat etmeyi gerektirir.”

Abdullah b. Mübârek [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Nefsin için insanlara düşmanlık etme. Lâkin Hak için nefsine düşman ol.”

Yine şöyle demiştir:

“Dünyada din kardeşini görmeye denk bir sürur yoktur. Ondan ayrılmaya muadil bir gam da yoktur.”

Ebû Bekir el-Kettânî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Müminin kalbini muhafaza etmek, benim için mebrûr (kabul olunmuş) bir hacdan daha sevimlidir.”

11. GÜZEL AHLÂK ve TEVAZU

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٦٨﴾

“Ve muhakkak ki sen yüce bir ahlâk üzeresin” (Kalem 68/4).

Allah Azze ve Celle, resûlünü güzel ahlâkla methetmiştir.

Birine bu âyet-i kerime soruldu, o da şöyle cevap verdi:

“Halkla birlikte güzel ahlâk ve Hak ile beraber sır üzere olmaktır.”

Ebü'd-Derdâ [radiyallahu anh], Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

أَوَّلُ مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ

“Mîzana konulacak ilk şey güzel ahlâktır.”²⁷

27 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 24/253 (nr. 647); Beyhakî, *Şua-bü'l-İmân*, 10/368; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 5/212 (nr. 25337); Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/154.

Enes b. Mâlik [radiyallahu anh] rivayet ediyor:

Allah Resûlü'ne [sallallahu aleyhi vesellem],

- Hangi amel daha faziletlidir, diye soruldu. Hz. Peygamber,

حُسْنُ الْخُلُقِ

“Güzel ahlâk” buyurdu.²⁸

Başka bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنَالُ بِحُسْنِ الْخُلُقِ أَعْلَى دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ وَهُوَ غَيْرُ عَابِدٍ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَنَالُ بِسُوءِ الْخُلُقِ أَسْفَلَ دَرَكٍ فِي النَّارِ وَهُوَ عَابِدٌ

“Bir kul, âbid olmadığı halde güzel ahlâk ile cennetin en yüksek derecelerine yükselir. Bir kul da ibadet ehli olduğu halde kötü ahlâkı sayesinde cehennemnin en aşağı derecesine düşer.”²⁹

Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

“Sizlere bana en sevimli ve kıyamet günü bana en yakın olanınızı haber vereyim mi?” Orada bulunan sahabiler,

28 İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/226 (nr. 478); Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Kebîr, 1/180 (nr. 468).

29 bk. Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Kebîr, 1/260 (nr. 754); Süyûtî, Câmiu'l-Ehâdîs, 2/247 (nr. 5164).

- Evet yâ Resûlallah, dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz buyurdu ki:

أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا، الْمُوْطَّوُونَ لِلنَّاسِ أَكْنَافًا، الَّذِينَ يَأْلِفُونَ. حُسْنُ الْخُلُقِ،
جَمَالٌ فِي الدُّنْيَا وَكَمَالٌ فِي الْآخِرَةِ، وَسُوءُ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ

- *Ahlâk bakımından en güzel olanınızdır. İnsanlara kucak açanlar, onlara güzel ahlâkla muamele edenlerdir. Güzel ahlâk, dünyada cemal (güzellik), ahirette de kemaldır. Kötü ahlâk ise ameli bozar.*³⁰

Mutasavvıflardan birine güzel ahlâk soruldu, şöyle cevap verdi:

“Mahbûbu kendi nefesine tercih etmek ve bütün sebeplerde güler yüzlü olmaktır.”

Hâris el-Muhâsibî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Güzel ahlâk; ezaya tahammül, az gazap, güler yüz ve güzel kelâmdır.”

Bâyezid-i Bistâmî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“İnsanların Allah’a en yakın olanı, mahlûkata karşı ahlâkı en geniş ve güzel olanıdır, öyleyse tevazu sahibi olunuz.”

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

كَرَّمَ الْمَرْءَ دِينَهُ، وَمُرَّوَتْهُ عَقْلُهُ وَحُسْنُ خُلُقِهِ

30 İlk kısmı için bk. Buhârî, Fezâilü's-Sahâbe, 27; Tirmizî, Birr, 71; İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/231 (nr. 482); Ahmed, b. Hanbel, el-Müsned, 2/217 (nr. 7035).

*“Kişinin keremi dinidir. Mürüvveti ise aklı ve güzel ahlâkıdır.”*³¹

Ebü'l-Abbas Atâ [rahimehullah] arkadaşlarına,

- İnsan ne ile yükselir, diye sordu. Biri şöyle cevap verdi:

- Başa kakmayı terketmek ve nefsi feda (terbiye) etmekle! Diğerleri,

- Hasenat/iyilikle ve ölçülü davranmakla, dedi. Bunun üzerine İbn Atâ şöyle dedi:

- Yükselen ancak güzel ahlâkla yükselmiştir ve yalnızca Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] güzel ahlâkta kemale ermiştir.

Denildi ki:

“İnsanların Allah’a en yakın olanları, Allah Resûlü’nün izinden gidenler ve haberlerine uyanlardır.”

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Allah Teâlâ kalplere nazar eder, kalpler de O’nun kudret elindedir. Kalp mütevazî olduğu vakit Hak Teâlâ ona dilediği gibi ihsanda bulunur.”

Şöyle denilmiştir:

“Âriflerin sermayesi, mahlûkata (Allah için) muhabbet beslemeleridir.”

³¹ Dârekutnî, es-Sünen, 4/466 (nr. 3804); İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/232 (nr. 483).

Nitekim Peygamber Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem]

şöyle buyurmuştur:

أُمِرْتُ بِمُدَارَاةِ النَّاسِ، كَمَا أُمِرْتُ بِأَدَاءِ الْفَرَائِضِ

“Allah Teâlâ bana farzları eda etmeyi emrettiği gibi insanlara güzel muamele etmeyi de emretti.”³²

Tasavvuf ehlinden biri şöyle demiştir:

“Mürüvvetin aslı, yaratılanlara karşı geniş kalpli davranmaktır. Kötü ahlâkın aslı ise dar gönüllü olmaktır.”

Allah [celle celâluhû] şöyle buyurmuştur:

أَقَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ

“Allah kimin gönlünü İslâm’a açmışsa o, Rabb’inden bir nur üzerinde değil midir?” (Zümer 39/22).

Kim Allah’ın nuru üzere olursa kalbi geniş ve ahlâkı güzel olur.

فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

“Allah’ı anmak hususunda kalpleri katılaştırmış olanlara yazıklar olsun!” (Zümer 39/22).

Kimin kalbi katı ise kalbi dar ve ahlâkı kötü olur.

Kötü ahlâkın alameti; kötü ahlâkından dolayı insanlara tahammül etmemektir.

32 İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-Huffâz*, 1/571 (nr. 926); Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, 2/263 (nr. 5277); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 3/407 (nr. 7168).

Sûfîlerden birine güzel ahlâk soruldu, o da şu cevabı verdi:

“İnsanların üzerinden ezayı kaldırmak ve onlardan gelen eziyete tahammül göstermektir.”

Ahnef b. Kays [rahimehullah] hakkında şu nakledilir:

Onun siyahî, sûret ve ahlâk bakımından kötü bir kölesi vardı. Onun kötü ahlâkına sabır ve tahammül edermişti. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda, “Hilmi öğretmek için onu yanımda tutuyorum” derdi.

Ebû Ali Rûzbârî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“İnsan ancak tevazu ile yükselir ve kibir ile alçalır.”

Ebü'l-Hasan el-Bûşencî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Kim nefsini zelil kılarsa Allah onu aziz kılar. Kim de nefsini aziz ederse Allah onu zelil eder.”

Ahnef b. Kays [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Hastalıkların en kötüsü, (birçok) güzel huyla birlikte kötü dilli olmaktır.”

Rasadî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Hizmet edenin şartı tevazu ve teslimiyettir.”

Abdullah b. Mübârek'ten [rahmetullahi aleyh] sûfinin tevazuu soruldu. O da şöyle cevap verdi:

“Zenginlere karşı kibirlenmesidir (zelil ve ezik olmasıdır).”

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Daima tevazu sahibi olun. (Boş) davalardan selâmette olursunuz. Kim Allah için mütevazi olursa Allah’ın yarattıklarına karşı kibirlenmez. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

‘Müminlere (şefkat) kanadını indir’ (Hicr 15/88).

Tevazu, şerefın basamağıdır. Şunlar sûfîlerin ahlâkındandır:

Hilim,

Tevazu,

Cömertlik,

Kerem,

Dünyadan yüz çevirmek ve zühd sahibi olmak,

Dünyayı yermeyi ve övmeyi terketmek,

Mürşidlerin edepleriyle edeplenmek,

Arkadaşlara edebi öğretmek,

Bütün müslümanlara şefkat göstermek, onları daha faziletli bilip kendi nefisini noksan görmek, onlardan vefat edenlere tâzim göstermek,

Müslümanlara nasihat etmek, nefsi ve malı onların yoluna sermek.”

12. GÜZEL AHLÂK

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

“(Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir” (A'râf 7/199).

Bu âyet-i kerime nâzil olduğu vakit Cibrîl [aleyhisselâm] şöyle dedi:

- Ey Muhammed! Sana güzel ahlâkı getirdim. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem],

- O nedir, diye sordu. Cebrâil şöyle dedi:

- Sana zulmedeni affetmen, seni mahrum edene vermen, senden alakasını kesene gitmen, sana karşı cahilce davranan kimseden yüz çevirip aldırış etmemen, sana kötülük edene iyi davranmandır.³³

33 Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, 4/2310 (nr. 5697). Ayrıca bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 1/346; Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, 4/162 (nr. 10836); Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 2/248 (nr. 1289); Bezzâr, *el-Müsned*, 7/161 (nr. 2727).

Allah Resûlü de [sallallahu aleyhi vesellem], kendisinden sonra ümmetinin tâbi olması için aynı şeyleri onlara söyledi.

Muhammed b. Harb [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Allah Teâlâ mürüvveti³⁴ ve fütüvveti³⁵ bu âyette topladı.”

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] başı yarıldığında ve dişi şehid edildiğinde şöyle demiştir:

رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي، فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Rabbim! Kavmimi bağışla, zira onlar bilmiyorlar.”³⁶

Yine şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz Medine’ye girdiğinde şöyle demiştir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامُ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ

“Ey insanlar! Selâmı aranızda yayın, yemek yedin, sıla-i rahim yapın, insanlar uykudayken gece namaz kılın, böylece selâmetle cennete girin.”³⁷

34 **Mürüvvet:** Arapça, iyilikte bulunmak, insanlık anlamında bir kelime. Cürcânî’ye göre mürüvvet, insanda bulunan ve onu akıl ve din açısından övülen davranışlara motive eden ruhî bir yetenektir. Allah dostlarının lutuf ve ihsanlarına da mürüvvet denir. Dostların kusurlarını görmemek, ibadetini az bulmak da mürüvvet olarak kabul edilir.

35 **Fütüvvet:** Gençlik, erlik, mertlik, yiğitlik, cömertlik, fedakârlık anlamında Arapça bir kelimedir.

36 Buhârî, İstîtâbe, 5 (nr. 6929).

37 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 42; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 174, Et'ime, 1.

Ali b. Ebû Tâlib [kerremallahu vechehû] şöyle demiştir:

“Güzel ahlâk sahibi olarak anılanlardan olmak istiyorsan haramlardan sakın.”

Nakledildiğine göre Enes b. Mâlik [radiyallahu anh] bir gün hastalandı, dostları onu ziyarete geldiler. Bunun üzerine câriyesine şöyle dedi:

“Az da olsa kardeşlerimize bir şeyler ikram et. Zira Allah Resûlü’nün şöyle buyurduğunu işittim:

مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

‘Güzel ahlâk cennet amellerindendir.’”³⁸

Ebü’l-Kasım Hâşimî’ye [rahimehullah] keremden soruldu. Şöyle cevap verdi:

“Şerefli fakirliğin takip ettiği latifliktir.”³⁹

İskender’e denildi ki:

- Mülkünün sırrı nedir? O da şu cevabı verdi:

- Bana ihsanda bulunan kimseye ondan daha fazla ihsanda bulunmamdır.

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kerim olan kimse, seni vesileye muhtaç etmeyen kimsedir (karşılıksız ihsanda bulunur).”

Ebü Amr Mekki’ye [rahimehullah],

38 Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, 6/313 (nr. 6501); Kudâî, *Müsne-dü’s-Şihâb*, 2/108 (nr. 985).

39 Latiflik: İncelik, zariflik, yumuşak huylu, sevimli, hoş olmaktır.

“Kerem nedir?” denildi. Şu cevabı verdi:

“Din kardeşlerinin hatalarını görmezden gelmektir.”

Ebü'l-Osman [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kerim (kerem sahibi) olan kimse özür diler, cimri ise devamlı kendiyile iftihar eder.”

Abdullah b. Hafîf'e [rahimehullah] sordular:

- İnsan ne zaman kerem sahibi olmaya uygun olur?
- İnsanların eziyetlerine tahammül ettiği ve kötülüklerine karşılık vermediği vakit.

Ebü Hafs en-Nîsâbü'rî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kerem, dünyayı ona muhtaç olana satman ve Allah'a muhtaç olduğun için sadece O'na yönelmendir.”

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“İsteyeni zelil eden kimse kerim değildir. İstendikten sonra veren kimse cömert değildir. Seni aracıya (başkasına) muhtaç eden kerem sahibi değildir.”

Ali b. Ebû Tâlib [keremellahu vechehû] şöyle demiştir:

“Kerem sahibi, yemeğini yitirdiğinde ve sahip olduğu nimetlerden infak ettiğinde belli olur.”

Süfyân-ı Sevrî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Din kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak hususunda gevşeklik göstermek kerem sahibi kimselerin ahlâkından değildir.”

Biri için şu beyitler söylenmiştir:

*Nice şehvetinin kurbanı vardır ki ondan dolayı
homurdandı,*

*Şehvetinden dolayı kötülükten başka bir şeye de
nail olmadı,*

*Zira insanın şehvetleri onu zillete düşürür,
Üstelik onu uzun bir belaya düşürür.*

Bişr b. Hâris [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“İki haslet vardır ki, kalbe kasvet verir (katılaştırır);
çok yemek ve uyumak.”

Serî es-Sakatî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Karnını tam doyuran hiçbir kul yoktur ki, dönme-
mek üzere aklından bir şey ayrılmasın.”

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kim nefsine kötü bir kapı açarsa, Allah Teâlâ o kim-
seye farkına varmadığı yerden yetmiş ziyan kapısı açar.”

Fudayl b. İyâz [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Her kim Allah Teâlâ’nın kısmet ettiği şeyden razı
olursa, Cenâb-ı Hak arzı (rızkı) genişletir. Kim de razı ol-
mazsa Allah, toprakta onun için bereket kılmaz ve arzı
genişletmez.”

Ebû Hüreyre [radiyallahu anh], Hz. Peygamber’in [sallalla-
hu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet eder:

لَأَنْ يَحْزِمَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً مِنَ الْحَطَبِ، فَيَحْمِلَهَا عَلَى ظَهْرِهِ،
فَيَبِيعَهَا، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ رَجُلًا يُعْطِيهِ أَوْ يَمْنَعُهُ

“Sizden birinizin odundan bir demet yapıp sırtında taşıması ve onu satması, ister versin veya vermesin bir adamdan istemesinden daha hayırlıdır.”⁴⁰

Bu manada şöyle bir şiir söylenmiştir:

Dağların zirvesinden kayaları nakletmek,
Bana insanların başa kakmasından daha sevimlidir.
İnsanlar diyorlar ki kazanmakta âr/hayâ vardır,
Ben de derim ki âr ancak insanlardan istemekte vardır.

Denildi ki: “Kim istemekten iktifa ederek kaçınırsa, şüphesiz ona kazancın en hayırlısı verilir. Sana muhtaç olan kimse de sana karşı küçülür.”

Onlardan biri şöyle demiştir:

“Hür olarak yaşamayı dilediğin vakit, nefsinin yaşamını sürdürmesini başkasına bağlama (kimseye muhtaç olma).”

Yine denilmiştir ki:

“Dilediğin kimseden müstağni ol, onun benzeri olursun. Dilediğin kimseden iste, onun esiri olursun. Dilediğin kimseye de ihsanda bulun, onun emiri olursun.”

40 Buhârî, Zekât, 50; Müslim, Zekât, 35.

Biri de şöyle demiştir:

Kim insanlara rağbet ederse onlara köle olur.

İnsanlardan işleri hafiflettiğin zaman seni severler.

Şayet ağırlaştırırsan senden hoşlanmazlar, seni kınarlar ve sana söverler.

İmrân b. Husayn [radiyallahu anh], Allah Resûlü'nün [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu nakleder:

مَنْ انْقَطَعَ إِلَى اللَّهِ، كَفَاهُ اللَّهُ مُؤْنَتَهُ، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ،
وَمَنْ انْقَطَعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَيْهَا

“Kim her şeyden kesilip tamamen Allah’a yönelirse, Allah onun (bütün) rızıkına kefil olur ve hiç hesap etmediği yerden onu rızıklandırır. Kim de dünyaya yönelirse, Allah onu dünyaya terkederek.”⁴¹

Başka bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْمَسْأَلَةِ، مَا سَأَلَ أَحَدٌ شَيْئًا

“İnsanlar istemekteki (zilleti) bilselerdi, hiç kimse kimseden bir şey istemezdi.”⁴²

Enes b. Mâlik [radiyallahu anh], Resûl-i Ekrem'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

مَنْ أَصْبَحَ وَهَمُّهُ الدُّنْيَا، فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ

41 Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, 3/346 (nr. 3359); Kudâî, Müsne-dü'ş-Şihâb, 1/298 (nr. 493); Beyhakî, Şuabü'l-İmân, 2/120 (nr. 1351).

42 bk. Nesâî, Zekât, 83 nr. 2585.

“Kim ki üzüntüsü dünya olduğu halde sabahlarsa, o kişinin Allah ile bir ilişkisi kalmaz.”⁴³

Cüneyd-i Bağdâdî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Nefsini bırakıp Allah ile meşgul olan kimse, kendisinden bir şey istenmeden önce verendir.”

Denildi ki:

“Rızkın en güzeli, kişinin farzları eda edebilmesi için zaruret anında ihtiyacını giderecek miktarda sahip olduğu şeydir.”

İbn Abbas [radiyallahu anhumâ],

فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ

“Allah’ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın” (Talâk 65/7) âyeti hakkında şöyle demiştir:

Burada kastedilen kimse, dünyaya karşı zühd sahibi olan ve ahirete rağbet eden kimsedir.

Ebû Said’e [rahimehullah] fütüvvetten soruldu. O da şöyle dedi:

“İnsanlardan ümit kesmek, Allah’a tevekkül ederek istemeyi terketmek, fakirliği gizlemek, zenginliği ve iffeti izhar etmektir.”

İbrahim b. Şeybân [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ebû Abdullah Mağribî otuz yıl boyunca sadece yerin baklagillerini yedi. Ancak ihtiyaç halinde sebep-

43 Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/352 (nr. 7889); Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, 1/151 (nr. 471); Beyhakî, *Şuabü’l-İlmân*, 7/361 (nr. 10585).

leri talep etti. Zira Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

‘Nefislerinizi aç bırakın, düşmanlarınıza ve namazlarınıza karşı kuvvet bulursunuz. Kim aza kanaat ederse kederden ve meşakkatten rahat eder. Kanaat azalınca tamah artar.’”

Zünnûn-i Mısırî [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Seni ilgilendiren bir şeyde (onu yapmamak için) çare araman fuzulidir. Seni ilgilendirmeyen şeylere dalman ise cehalettir.”

Bir haberde şöyle denilmiştir:

“Kim çalışmayı kınarsa, sünneti kınamış olur. Kim de tevekkülü kınarsa, imanı kınamış olur.”

Cüneyd-i Bağdâdî’ye [rahimehullah], kazanç elde etmekten soruldu. O da şu cevabı verdi:

“Su taşımak ve hurma (meyve) çekirdeği toplamaktır.”

Bir haberde şöyle rivayet edilmiştir:

أَطْيَبُ مَا أَكَلَ الْعَبْدُ مِنْ كَسْبِ يَدِهِ

“Kulun yediği şeyin en güzeli, kendi eliyle kazanıp yediğidir.”⁴⁴

Ammâr [radiyallahu anh] rivayet ediyor:

“Ali taşıdığı her bir kova mukabilinde bir hurma almak üzere bir yahudiyle anlaşır. Avucunu hurmayla doldurduğu vakit bunları Fâtıma’ya götürür ve ona, ‘Mi-

44 bk. Ebû Davud, İcâre, 43; İbn Mâce, Ticaret, 1.

safirlerine yedir' der. O kimseye ne oluyor ki çalışmayı, istemekten daha faziletli saymıyor.”

Bir haberde şöyle rivayet edilmiştir:

“Gidersin veya gidermesin ihtiyacını bir adamdan isteyen hiçbir kimse yoktur ki kırk gün yüzünün suyu akmış olmasın.”

Nakledildiğine göre İbrahim b. Şeybân [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Sûfî taifesinden altı bin şeyhe rastladım ve hepsi dediler ki:

Dilenmek haramdır, bir şey istediğini ima etmek ise şüphedir.”

Abdüsselâm b. Selâme [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Kardeşlerin insafının azlığıyla beraber fakirlik korkumu İbrahim b. Edhem'e şikâyet ettim. Bana şöyle dedi: 'Ey İbn Selâme! Sana kanaati tavsiye ederim. Kim kanaat ederse zengin olur. Seni insanların ellerindekine göz dikmekten sakındırırım. Allah için birbirine tavsiye-de bulunanlar göçüp gittiler.”

Fakirin (fakr ehli sûfînin) hükmü; rıza altında oturması, gökten geleni beklemesidir. Yaşamı kolay, haline razıdır. Kuşkusuz çalışmanın ve bu konuda hareket etmenin kulun rızkını artırmayacağını, bunları terketmenin de rızkı azaltmayacağını iyi bilir. Zira rızıklar Allah'ın dilemesiyledir, kulların değil.

13. TAVSİYELER

Rivayet edildi ki: Bir adam Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] gelerek,

- Bana tavsiyede bulun, dedi. Peygamber Efendimiz,

لَا تَغْضَبْ

“Kızma”⁴⁵ buyurdu. Adam,

- Artır, dedi. Allah Resûlü,

تَسْتَحِي مِنَ اللَّهِ كَمَا تَسْتَحِي مِنْ صَالِحٍ جِيرَانِكَ

- Salih komşundan hayâ ettiğin gibi Allah Teâlâ'dan da hayâ et⁴⁶ buyurdu.

45 Buhârî, Edeb, 76; Tirmizî, Birr, 73.

46 Benzer hadis için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 6/69 (nr. 5539); Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 10/176 (nr. 7343).

Bir adam Selmân-ı Fârisî'ye [radiyallahu anh],

- Bana tavsiyede bulun, dedi. O da şu tavsiyede bulundu:

- İnsanlarla kaynaşma (gerekmedikçe içli dışlı olma).

Cüneyd-i Bağdâdî'nin [rahmetullahi aleyh] bir müridine şu tavsiyede bulunduğu nakledilmiştir:

- Ey oğul! Üzerine gelebilecek bir hal gelse de ilme devam et. Arkadaşın ancak ilim olsun. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ

“İlimde derinleşenler, ‘Biz ona iman ettik’ derler” (Âl-i İmrân 3/7).

Ebû Ubeyde b. Hafîf [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“Ruveyym b. Abdullah’tan ayrılacağım vakit ona şöyle dedim:

- Bana tavsiyede bulun. Bana şöyle dedi:

- Ey evladım! Ruhu ve bedeni (Allah yolunda) harcamaktan başka bir şey yok. Yani tasavvufu kastediyorum. Şayet buna muktedir olursan yap. Güç yetiremezsen (sahte) sûfîlerin fayda vermeyen sözleriyle meşgul olma.”

Bir defasında Hâtim-i Esamm’a [rahimehullah],

- Bana tavsiyede bulun, denildi. O da şu tavsiyede bulundu:

- Ruhunu yanında emanet, nefsini de rehin olarak gör. Ölüm ise mutlaka sana gelecektir.

Denildi ki: Muhammed b. Ali Bâkır [rahimehullah], bir talebesine şu tavsiyede bulunmuştur:

“Nefsini, hevâsına (arzu ve hevesine) uymaya davet etme. Çünkü nefsin hevâsı, ona eziyet verir.”

Muhammed b. Süleyman [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Kûfe’nin bir harabesinde Gaylân el-Mecnûn’a rastladım ve ona dedim ki:

- Kul ne zaman gaflet tehlikelerinden kurtulur? Şöyle dedi:

- Kendisine emredileni yerine getirdiği, nehyedileni yapmadığı ve nefis muhasebesini tam idrak ettiği zaman.

- Peki, kul ne zaman bu mertebeye erişir, dedim. Şöyle cevap verdi:

- Emrini yerine getirdiği, aklını (ve gönlünü) safileştirdiği ve düştüğü zilletten (günahlardan) kurtulduğu vakit. Dedim ki:

- Nasihatini artır ki senden daha çok istifade edeyim. Şöyle devam etti:

- Allah’tan gelebilecek şeylere karşı ihtiyatlı ol, dünyana karşı ciddi, ölüme karşı korku üzere ol ve gideceğin ahiret için acele hazırlan.

Kasım b. Osman el-Harîrî’nin [rahmetullahi aleyh], ashabına şöyle dediği nakledilir:

“Size şu beş şeyi vasiyet ediyorum:

1. Şayet zulme uğrarsanız sakın zulmetmeyin.
2. Methedilirsanız neşe ve rehavete kapılmayın.
3. Kınanırsanız endişe etmeyin.
4. Yalanlanırsanız gazaplanmayın.
5. İhanete uğrarsanız bile asla ihanet etmeyin.”

Ebü'l-Hasan el-Haddâd [rahmetullahi aleyh] anlatıyor:

“Muhammed b. Abdullah’tan ayrılacağım vakit ondan bana tavsiyede bulunmasını istedim. O da şu tavsiyelerde bulundu:

- Dünyadan iki ekmeğe ve iki fakirin arkadaşlığına razı ol ve bunları kaybetme.”

Yunus b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Üç kişiden şu üç şeyi işittim ki onlardan sonra Kur’ân-ı Kerîm’den başka bir şey işitmekle ilgilenmiyorum.”

Bûrak el-İclî’nin şöyle dediğini duydum: “Rıza halinde nedamet duyacağım şeyi gazap halinde asla söylemedim.”

Muhammed b. Sîrîn’den [rahimehullah] şunu işittim:

“Hiç kimseye herhangi bir hususta haset etmedim. Zira haset, ya din ya da dünya için olur. Allah’ın hayır ih-san ettiği bir kişiye niye haset edeyim. Dünyaya gelince; onun için birini kıskanmama gerek yok (buna değmez).”

Hasan b. Ali Şeybân’dan [rahimehullah] ise şunu işittim:

“Vera’dan⁴⁷ daha kolay bir şey yoktur. Kendisine, ‘Bu nasıl olur?’ denildiğinde, şu cevabı verir: ‘Bir şeyden şüphelendiğin vakit onu terket.’”

Bir adam İbrahim b. Edhem’e [rahimehullah] geldi ve,

- Bana tavsiyede bulunur musun, dedi. O da şu tavsiyede bulundu:

- Sana şu beş sözü tavsiye ediyorum:

1. İnsanlar dünya ile meşgul olurken sen ahiretle meşgul ol.

2. Onlar zâhirlerini süslemekle meşgul olurken sen bâtınını/iç âlemini süslemekle meşgul ol.

3. Onlar saraylar inşa etmekle meşgul olurken sen kabrini imar et, onun için hazırlan.

4. Onlar insanların ayıplarıyla meşgul olurken sen kendi kusurlarınla meşgul ol.

5. İnsanlar yaratılmışlara hizmet etmekle meşgul olurken sen el-Hâlik (yaratıcı) olan Allah’a hizmet etmekle meşgul ol.

Cerrâh b. Abdullah [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Allah’a giden yolda ilim talep etmekten daha faziletli bir şey yoktur. Ben bu ilim yolunu bir kere terkettim ancak kırk gün zulmet (karanlık) içerisinde kaldım.”

47 **Vera’**: Takva, korunma, sakınma, şüpheli şeylerden kaçınma, mu-bah ve mekruhlarda bile titiz davranma demektir. Gereksiz şeyleri (mâlâyânî) terketmek de vera’ sayılır.

Yahya Cafer el-Mürtaiş [rahimehullah] şöyle demiştir:

“Ebü'l-Hasan'ın bir arkadaşına şöyle nasihatte bulunduğunu işittim:

‘Şayet birini şeriattan çıkartan bir hal üzere görürsen, kesinlikle ona yaklaşma. Kimin riyaset ve tâzimi sevdiğini görürsen ona da asla yaklaşma. Kendi cinslerine itimat eden birini görürsen ondan uzak dur. Halini dünya ehline şikâyet eden kimseyle arkadaş olma. İlimiyle yetinen kimseyi gördüğünde onun cehaletinden emin olma. Üzerinde açık bir delil olmadığı halde, bâtinî (manevi) hal sahibi olduğunu iddia eden kimse gördüğün vakit ondan şüphelen. Nefsinden razı ve ameline güvenen birini gördüğün zaman anla ki o iki cihanda da mahrumdur. Şarkı, zevk ve refaha meyleden müridlerden birini gördüğünde onun ameline muvafakat etme ve uyma. Semâ⁴⁸ esnasında bir fakirin manen hâzır (işin şuurunda, huzur ehli) olmadığını görürsen bil ki o kimse, sırrının (kalbinin) karışıklığı ve gayretinin azlığı sebebiyle bunun bereketinden menedilmiştir. Arkadaş ve dostlarına boyun eğen, onlara dayanan birini gördüğünde onun hatalı olduğunu bil.”

Şeyhlerden biri kendisini ziyarete gelen birine su nasihatte bulunmuştur:

“Dünyayı sevme, fakrı Allah'ın bir nimeti say, menedilmeyi vermek, yalnızlığı ünsiyet, zilleti izzet, itaati meslek, hayatı ölüm, tevekkülü maişet kabul et. Allah her şeye kâfidir.”

48 Arapça, “dinleme, işitme” anlamında bir kelime. Makam ve nağmayla okunan ilâhi, gazel, zikir vb. sesin etkisiyle coşup dönme, raksetme, devran etme.

Ebû Musa Debîlî [rahmetullahi aleyh] naklediyor:

“Bâyezid-i Bistâmî’ye bir adam geldi ve,

- Bana tavsiyede bulun, dedi. O da şöyle dedi:

- Semaya bak. Adam semaya baktı.

- Bunu kim yarattı?

- Allah yarattı.

- Semanın yaratıcısı olan Allah senden haberdardır ve nerede olursan ol O seninle beraberdir, o halde O’na karşı gelmekten sakın.”

Ebû Süleyman Dârânî [rahimehullah] der ki:

“Ailenden, evladından ve malından hangisi olursa olsun seni Allah’tan alıkoyan senin için uğursuzdur.”

Yine der ki: “Allah Teâlâ’yı tanıdıktan sonra sakın başkasına meyletmeyiniz. Zira Allah Azze ve Celle gayûr/çok kıskançtır.”

Ahnef b. Kays [rahimehullah] oğluna şöyle demiştir:

“Ey yavrucuğum! Salihlerden sayılman için onlarla arkadaşlık et. Rezil kimselerden sayılmamak için de onlardan sakın.”

Sehl b. Aldullah [rahimehullah] bir adama şu tavsiyede bulundu:

“Sahip olduğun vakit, sana verilen şeylerin en azizidir. O halde onu muhafaza et ve en muazzez şeylerle onu değerlendir.”

Ebû Ali er-Rûzbârî [rahmetullahi aleyh], bir arkadaşına şu nasihatte bulunmuştur:

“Şu dört hasletten ayrılma.

1. Doğru söz,
2. Doğru amel,
3. Doğru sevgi,
4. Emaneti muhafaza etmek.”

Şirvânî [rahmetullahi aleyh] şöyle demiştir:

“İbrahim el-Havvâs’a, bana öğütte bulun, dedim.

Bana şu tembihte bulundu:

- Fakirlerden ayrılma, hayır onlardadır.”

Ebû Hafs en-Nîsâbûrî [rahmetullahi aleyh], bazı kardeşlerine şu nasihatte bulundu:

“Tek bir kapıyı muhafaza et ki sana kapılar açılsın. Tek bir efendiden ayrılma ki insanlar sana saygı göster-sinler.”

Ebü’r-Rebî‘ el-Âbid [rahimehullah] şöyle anlatır:

“Davud et-Tâî’ye,

- Bana tavsiyede bulun, dedim. Bana,

- Dünyaya karşı kendini tut, nazarını ölüm ve sonrasına çevir, dünya ve ehlinden aslandan kaçır gibi kaç, dedi.”

İbrahim b. Şeybân [rahimehullah] şöyle demiştir:

“İbrahim b. Edhem [rahimehullah] şu üç şeyi tavsiye etmiştir:

1. İnsanları tanımayı azaltın,

2. Tanımadığınız kimselere yaklaşmayın,

3. Tanıdığınız kimseleri iyice düşünün (hatırlayıp gözetin).”

14. TASAVVUFUN ŞARTLARI

Tasavvufun şartları; mütekaddim şeyhlerin bulunduğu yoldur. Bunlar, dünyaya karşı zühd sahibi olmak, zikir ve ibadetle meşgul olmak, insanlardan müstağni olmak, sana lutfedilen elbise, yiyecek ve giyeceklerden az olanına rıza göstermek ve kanaat etmek, fakirleri gözetmek, şehvetleri terketmek, mücâhede etmek, vera' sahibi olmak, az uyumak ve konuşmak, himmeti toplamak, murakabe, halktan uzak durmak, gurbet, meşâyihle birlikte olmak, hacet anında yemek, zaruret anında konuşmak, galebe çalınca uyumak, mescidlerde oturmak, eski ve yamalı (temiz) elbise giymektir. Bütün bunları yüce kitap (Kur'an) beyan eder, Allah Resûlü de bunların kabul edilmesine şahitlik eder.

Şu zamanımızdaki akıllı kimselerin, Sûfiyye usulünü ve onlardan sıdk ehlinin yolunu bilmesi gerekir ki, onlardan olmayıp onlara benzeyen, onlar gibi giyinen ve isimlenen kimselerden ayrılsın ve onlardan olmasın. Zira (ha-

kiki) sûfî, yeryüzünde emânullah/Allah'ın emanıdır, ilim ve sırlarını güvendiği dostudur, mahlûkatı arasında seçkin olandır, sûfîler nübüvvet lisaniyla methedilmişlerdir. Nitekim Hz. Âişe'den [radiyallahu anhâ] nakledildiğine göre Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

*“Kim bakmak istiyorsa, saç başı darmadağınık, tozlu, rengi solmuş, zayıf, (ahiret için) hazırlanıp gayret gösteren kimseye baksın. Bu kimse ne tuğla üzerine bir tuğla ne de kamış/dal üzerine bir kamış koymuştur. Kendisine bir bayrak kaldırılmış (hedef gösterilmiş) o da onun için hazırlanmıştır. Varılacak (en son) yer ise ya cennettir ya da cehennem.”*⁴⁹

Sûfîler ve fiilleri böyledir. Her kim bu yolu inkâr ederse, bu bilgisinin azlığından ve hakikatine ulaşamamasından dolayıdır. Zira mükemmel olanlar ve onları tanıyanlar azdır. Onları ancak kendi cinsinden olanlar tanır.

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur:

وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾

“Fakat onlar bununla doğru yola girmek arzusunda olmadıkları için, ‘Bu eski bir yalandır’ diyecekler” (Ahkâf 46/11).

Bu mezhepten olduğunu iddia edip, âzalarını ibadetten, hizmetten ve taatten, kalbini zikirden, irade etmekten, himmeti toplamaktan, vâridatı (gelen manaları) tanımaktan, niyeti hâlis kılmaktan engelleyen, bu yolun hakkını vermeyen ve hakikatlerini bilmeyen kimse, ken-

49 bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 3/306 (nr. 3241); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, nr. 17883; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 3/245 (nr. 6371).

disinde olmayan bir şeyi iddia etmiştir. Bütün bunlar insanlara yaklaşmak içindir. Bunu para kazanıp yiyeceği ve güzel vakit geçireceği bir iş olarak bilir. Kendisine fakirlik, ihtiyaç, zillet, hizmet ve kerih görülen şeylerin hakikatleri belirdiğinde ise bundan kaçır gider, zarar eder, böylece ayıpları ortaya çıkar. Bu vasıfları terketmekle davasından dışarı çıkmış olur. O, tavırları yapmacık olan kimsedir. Yamalı elbise giyer. Bu yapmacık hareketleri, haşyet (korku), murakabe, vera', mücâhede, zikir ve muamele olmadan yapmıştır. Muhakkak bu kişi ziyana uğramış ve nefsinin emrine girmiştir. Tasavvuf bu kimseye lânet eder, iddialar ona perde olur, şeytan kendine yaklaştırır, melekler ise uzaklaştırır, Allah Azze ve Celle ise onu sevmez. Hakiki tasavvuf ehli de onun düşmanıdır.

Her kim ilmiyle amel etmiyor, iradesini kullanmıyor, vecde⁵⁰ ulaşmakta önde olmuyor, marifet hususunda muhakkik olmuyorsa ve tasavvuf iddiasında bulunuyorsa, o kimse, iddialarına güvenmiş ve hevâsına uymuştur ve tasavvufun manasından perdelenmiştir.

Ey kardeşim! Allah'tan kork ve O'na karşı gelmekten sakın. Zâhiri muhafaza et ve asıl olana bağlı kal. Zira zâhirin şahit olmadığı her bâtinî ilim dalâlettir. Mutasavvıf için tanınacak bir alamet, uyacağı bir rehber (mürşid), yolunda bir uygunluk, sırrında bir ölçü, bütün hallerinde sıdk/doğruluk olmadığı ve bu vasıflar bulunmadığında bu kimse tasavvufa münasip biri değildir.

50 **Vecd**: Arapça, bulmak anlamındadır. Sâlikin zorlaması, istemesi olmadan kalbe gelen hale vecd denir. Bir başka tanıma göre vecd, zikrin tatlılığı hissedildiğinde, ruhun şevkin galebesine tahammülden aciz kalmasıdır.

Kimin yanında tasavvuf; yeme ve içmeyle eğlenmek, umumun hareketlerine uymak, haramlar işlemek ve mekruhları kabullenme hususunda nefislere eşlik edip tâbi olmak olursa, o kimse tasavvuftan uzaktır. Onun bu iddiası, tasavvufun asıl manasına perde olur. Her kimin yaşadığı tasavvuf, ilk tasavvuf şeyhlerinin yollarına şahitlik edip uymuyorsa, o kimse sadece iddiacı-lardan olur.

Allah [celle celâluhû] bizi ve sizi, öne geçmiş vecde eren mutasavvıf, ârif ve âlimlerin eserleri ve yollarıyla hi-dayete erenlerden eylesin.

O kendisine güvenilenlerin ve nimet verenlerin en hayırlısıdır.

Allah'a hamd, O'nun yardımı ve güzel tevfiği ile bu mübarek *Mukaddime* tamamlandı.

Bütün hamdler, tek olan Allah'a mahsustur, güç ve kuvvet ancak yüce ve azîm olan Allah'ın yardımıyla. Allah Teâlâ, Efendimiz Muhammed'e, temiz ehline, bütün sahabilerine salât ve selâm eylesin.

Bu *Mukaddime*'nin nüshasının bitimi, mübarek Perşembe günü, kadri yüce ramazan ayının altısı, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] hicretinden sonra 1082 senesine rastladı.

Allah bize kâfidir. O ne güzel vekildir. Güç ve kuvvet ancak yüce ve azîm Allah'ın yardımıyla.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1-50, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999-2001.

Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, c. 1-16, Medine: Mektebetü'l-Medîne, 1981.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l-İmân*, c. 1-14, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *el-Müsned*, c. 1-18, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahîh*, c. 1-4, Kahire 2004.

a.mlf., *el-Edebü'l-Müfred*, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1998.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2005.

Dârekutnî, Ali b. Ömer, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen (Müsned-i Dârimî)*, c. 1-4, Riyad: Dârü'l-Muğnî, 2000.

Deylemî, Şehredâr b. Şîrûye, *Firdevsü'l-Ahbâr*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-İbni Hazm, 1997.

a.mlf., *Kitâbü'z-Zühd*, Hilvân: Dârü'l-Mişkât, 1993.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, c. 1-7, Riyad: Dârü'l-Vatan, 1998

a.mlf., *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 1-10, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, 1985.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsilî, *el-Müsned*, c. 1-13, Dimaşk: Dârü'l-Me'mûn, 1984.

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 1-24, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf, *Câmiu'l-Beyânî'l-İlm*, c. 1-2, Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1994.

İbn Asâkir, Ebû Muhammed Bahâeddin, *Mu'cem*, c. 1-3, Dimaşk: Dârü'l-Beşâir, 2000.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir, *el-Musannef*, c. 1-7, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 1-18, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.

İbnü'l-A'râbî, Ebû Said Ahmed b. Muhammed, *Mu'cemü İbnü'l-Arabî*, c. 1-3, Suûd: Dâru İbni'l-Cevzî, 1997.

İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-Huffâz*, c. 1-5, Riyad: Dârü's-Selef, 1416/1996.

Kudâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme, *Müsnedü's-Şihâb*, c. 1-2, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Hayr, 2003.

Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Câmiu'l-Ehâdîs*, c. 1-21, Beyrut 1994.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, c. 1-20, Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983.

a.mlf., *Mu'cemü'l-Evsat*, c. 1-10, Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1994.

a.mlf., *el-Mu'cemü's-Sagîr*, c. 1-2, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

EBÛ ABDURRAHMAN MUHAMMED ES-SÜLEMÎ [K.S.]

TASAVVUFA GİRİŞ

[EL-MUKADDİME Fİ'T-TASAVVUF]

Elinizdeki bu eserde İmam Sülemî, İslâm'ın emrettiği temel faziletlerden, müminin sahip olması gereken aslî vasıflardan ve güzel ahlâktan bahsediyor. Diğer kitaplarında olduğu gibi bu eserinde de konuları bölümlere ayırıyor, ilgili yerlerde âyet-i kerime ve hadis-i şerifler getirip sahâbe-i kirâmın, zühd ehli tâbiîn âlimlerin ve ilk dönem mutasavvıfların sözlerini naklediyor. Gerçek sûfinin kim olduğu, müridde hangi hallerin bulunması gerektiği gibi hususlarda önemli bilgiler aktaran İmam Sülemî, bazı yerlerde naklettiği ifadelere açıklamalar yaparak kendi görüşlerine de yer veriyor, tasavvufî hakikatleri kısa ve öz bir şekilde aktarıyor.

POZİTİF
YAYINLARI

ISBN 978-605-159-495-8

9 786051 594958